

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra slovanských jazyků a literatur

Bakalářská práce

Vývoj pojetí literární postavy v rámci tvorby Aloise Jiráska

Vypracovala: Michaela Musílková
Vedoucí práce: prof. PhDr. Miloš Zelenka, DrSc.

České Budějovice 2015

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala panu prof. Miloši Zelenkovi, DrSc. za ochotu, cenné rady, připomínky a zapůjčení jinak těžko dostupných publikací nezbytných pro napsání této bakalářské práce. Další poděkování patří pracovníkům Památníku národního písemnictví, kteří mi umožnili nahlédnout do archivního fondu Aloise Jiráska.

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne .....

.....

Michaela Musílková

Anotace

Práce se bude zabývat biografií a tvorbou Aloise Jiráska s přihlédnutím k dobové kritice a základním konceptům souvisejících s literární postavou, naratologií a estetikou. Dále bude cílem aplikovat získané poznatky z teoretické části na část praktickou. Pomocí interpretací vybraných literárních postav v dílech *Skaláci*, *F. L. Věk* a *Temno* se poté pokusí zachytit proměny pojetí těchto postav v daných fázích Jiráskovy tvorby a určit tím jejich vývoj během období přibližně čtyřiceti let tvůrčí činnosti autora.

Abstract

This bachelor work will concentrate on the biography and authorship of Alois Jirásek with regard to the contemporary criticism and basic concept related to the literary character, narratology and aesthetics. The next aim will be the application of gained pieces of knowledge from the theoretical part to the practical part. With the aid of interpretations of chosen literary characters in works *Skaláci*, *F. L. Věk* and *Temno* it will try to depict the transformations of approach to these characters in definite phases of Jirásek's authorship and thus to determine their development during the period of about forty years of author's creative writing.

Obsah

ÚVOD	7
I. TEORETICKÁ ČÁST	8
1 ALOIS JIRÁSEK	8
1.1 Osobnost Aloise Jiráska	8
1.2 Tvorba Aloise Jiráska.....	13
1.2.1 Skaláci.....	14
1.2.2 F. L. Věk	16
1.2.3 Temno	18
1.3 Literárněhistorický kontext (romantismus, realismus)	20
1.4 Základní naratologické koncepty (literární postava aj.).....	20
1.5 Základní genologické koncepty (román, bildungsroman)	22
1.6 Základní estetické koncepty	23
II. PRAKTICKÁ ČÁST	24
2 ROZBOR.....	24
2.1 Skaláci – literární postavy	24
2.2 F. L. Věk – literární postavy	29
2.3 Temno – literární postavy	34
ZÁVĚR	40
BIBLIOGRAFIE.....	42
Primární literatura	42
Sekundární literatura	42
Knižní publikace a sborníky	42
Novinové články.....	44
PŘÍLOHY	45
Příloha č. I - Seznam děl Aloise Jiráska.....	45

ÚVOD

Cílem této práce je zmapovat vývoj literárních postav podle pojetí Aloise Jiráska. K tomu je nezbytné seznámit se s autorovou osobností, což napomůže přiblížit důvody např. pro zvolení historických témat jako jednoho z prvků jeho tvorby a následný výběr hrdinů. Poté bude nastíněna kritika tří vybraných děl podložená dobovými materiály. Těmito materiály jsou převážně archivní novinové články z Památníku národního písemnictví a knižní publikace dobových literárních teoretiků a kritiků (Miloslav Hýsek, Alois Tuček a Arne Novák).

Alois Jirásek je ve školství často předkládaný jako veliký vzor realistické prózy, tento kanonizovaný výklad jeho díla však nebere v úvahu postup, jakým k tomuto realistickému pojetí autor dospěl. Proto se práce bude zabývat již jeho počáteční tvorbou, konkrétně dílem Skaláci, dále tvorbou na přelomu století zastoupenou dílem F. L. Věk a nakonec vrcholným dílem Temno. Pomocí charakteristiky vybraných děl se pokusí stanovit vývoj pojetí literárních postav a přispět tím k revizi ustáleného školního výkladu.

Kompozičně bude práce rozdělena na teoretickou a praktickou část, kdy bude v první části popsán život a osobnost Aloise Jiráska a jeho dílo. Také se v ní objeví nástin základních naratologických, genologických a estetických konceptů včetně literárněhistorického kontextu období autorovy tvorby. Ve druhé části práce budou představeny rozbory vybraných děl se zaměřením na charakteristiku literárních postav, jakožto další možnosti interpretace vývoje Jiráskova díla.

Za další přínos této bakalářské práce se dá považovat rozsáhlejší souborné shrnutí pojetí literárních postav v Jiráskově díle, jež i přes velké množství publikací a studií o tomto autorovi stále chybí. Konkrétně literární postava je také jedním z méně probádaných prvků naratologického zkoumání, proto může práce posloužit i k přiblížení její problematiky s názorným využitím v praxi.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ALOIS JIRÁSEK

1.1 Osobnost Aloise Jiráska

Alois Jirásek byl hronovský rodák, narozený 23. srpna 1851 Vincencii Jiráskové a jejímu muži, pekaři a rolníku Josefu Jiráskovi. V této chudé, avšak milující rodině vyrůstal spolu se svými sedmi sourozenci, z nichž tři zemřeli v nízkém věku. V padesátých letech 20. století objevil genealog JUDr. Břetislav Babec zmínku ještě o osmém sourozenci. O němž se ale Jirásek nejspíše z nevědomosti nikde nezmínil.¹

Svobodomyslný a snášenlivý byl jeho otec, jenž se za každou cenu snažil udržet veškerá pole, a to i v dobách pro rodinu finančně nepříznivých. Matka byla laskavá a pečovala ochotně o celou rodinu i dům. Velice ráda četla a znamenitě vyprávěla pověsti a pohádky. Oba rodiče vedli malého Aloise k touze po vědomostech a vzdělávání, možná proto si později vytyčil jasný cíl, za kterým si šel – stát se spisovatelem.²

Jako osobnost byl ovlivněn nejen svou rodinou, ale i dobou po národním obrození a boji národa za svůj vlastní jazyk a školy. O vzkvétání českého jazyka se na počátku století zaslouhoval především Josef Jungmann. Jeho dílo *Slovesnost* bylo později dobře známo i Jiráskovi, který ve svém románu *F. L. Věk* líčí jeho vznik v souvislosti s přípuštěním češtiny na gymnázia.³

Na své mládí spisovatel vzpomínal v dobrém. Starosti o finance v rodině, dopady revoluce probíhající tři roky před jeho narozením, ani občasné návštěvy četníků kontrolujících váhu chleba v pekařství Aloisova otce nepřevážily ty dobré vzpomínky na obyvatele Hronova a okolí, jejich osudy a na krásnou podhorskou přírodu. Když nastupoval Jirásek jako šestiletý v roce 1857 do školy v rodném Hronově, stal se žákem pilným a pozorným, i když byl jednou za školou, za což byl následně potrestán Vendelínem Sagnerem, svým prvním učitelem. Druhým učitelem se mu stal Karel Janků, tento tehdy začínající učitel po vyučování nejlepším žákům občas vyprávěl staré

---

¹ VORLÍČKOVÁ, M. 1995 (str. 11-12)

² JANÁČKOVÁ, J. 1987 (str. 15)

³ POLÁK, J. 1990 (str. 31-32)

české pověsti, kterým Jirásek velmi rád naslouchal, jednou na základě vyprávění načrtl Šemíka. Kreslení i malování mu bylo blízké, s oblibou zachytil nejednoho koně a jezdce. Pro nedostatek papíru své umění přenášel i na zdi nebo ploty a s radostí přihlížel výmalbě místního kostela nebo divadelních kulís. Z dob ve škole v Hronově si odnesl mimo kreslení i zájem o zeměpis a dějepis.⁴

Další nová etapa života nastala v roce 1962, kdy jako jedenáctiletý musel Jirásek na pět let opustit Hronov, aby se v Broumově učil německému jazyku. Broumov bylo v té době nejbližší postavené město, kde mohl dosáhnout vzdělání, byť německého. Tato škola měla dlouholetou tradici, studium na ní absolvovali např. Bohuslav Balbín nebo Arnošt z Pardubic. Zanikla až v době režimu A. Hitlera.⁵

Na nižším gymnáziu v Broumově se učil zeměpis, přírodopis, latinu, řečtinu, němčinu, náboženství, matematiku, dějepis, češtinu, krasopis a nepovinný tělocvik. Jeho studijní výsledky však nebyly tak dobré jako v Hronově. Zapříčinil to nejen stesk po domově, narůstající zájem o českou literaturu, ale také počáteční neznalost německého jazyka. Tyto roky strávené v Broumově pro Jirásků znamenaly každoroční těšení se na prázdniny spojené s návštěvou domova a mnoho inspirace pro spisovatelskou dráhu budoucích let.⁶

Na podzim roku 1867 se šestnáctiletému Aloisovi otevřely brány královéhradeckého gymnázia. Bylo to v době, kdy vzniklo Rakousko-Uhersko, což v Čechách vyvolalo vlnu nespokojenosti s vládoucí Vídní. Jindy své politické a filozofické postoje Jirásek nezmiňoval, v tomto případě se však vyznal, že mezi studenty tento politický zápas budil veliký rozruch. V té době se také ještě více začal zajímat o české dějiny a české státní právo.⁷

V Hradci se navíc ještě více prohloubil Jiráskův vztah k literatuře, četl např. Rousseaua, Schillera, Máchu či Nerudu. Zkoušel psát básně, které z počátku taji, ale později se snažil o jejich publikování. Poprvé mu uveřejnili ve dvacátém druhém čísle Světozoru báseň Žena podloudníková. Během studií v Hradci napsal i historickou povídku Z dob utrpení, uveřejnil ji v časopise Hlasy pod pseudonymem Alois Hronovský. Během studií byl také poprvé okouzlen dívkou.

---

⁴ VORLÍČKOVÁ, M. 1995 (str. 27-28)

⁵ Tamtéž (str. 35)

⁶ Tamtéž (str. 36)

⁷ JANÁČKOVÁ, J. 1987. (str. 22-23)

Půvabnou Karličku potkával v divadle, ale po maturitě se dozvěděl, že zemřela. V Hronově mu pak o prázdninách byla velkou láskou vnučka Antonína Knahla, tamního ochotníka, kostelníka a hodináře. Jejich vztah však po třech letech skončil, Otýlie Langrová dostala pěvecké angažmá ve Švýcarsku, kde se později provdala. Otýlie byla pro Jirásku velkou inspirací po dlouhá léta tvorby.⁸

Mladý Jirásek 22. července 1871 úspěšně složil maturitní zkoušku a pomýšlel na dráhu malíře. Tu mu však rodiče rozmluvili, tak se přihlásil na filozofickou fakultu pražské univerzity, aby se mohl stát středoškolským profesorem dějepisu. Praha pro něj byla jako kulturní centrum lákavá a nabízela mnoho možností. Hned na podzim roku 1871 vstoupil do Akademického čtenářského spolku, kde se mohl účastnit např. manifestace provázející „[...] *položení základního kamene k Národnímu divadlu*“.⁹

Během tří let na univerzitě naslouchal českým i německým přednáškám, nejvíce hodin měl Dějepisův mocnářství rakouského s profesorem Tomkem v prvním semestru, Dějiny zřízení státního v Čechách také s prof. Tomkem ve druhém semestru, ve třetím Cvičení paleografická a Psychologii s prof. Emlerem, který Jiráskovi poskytl mnoho historických materiálů pro jeho díla. Ve čtvrtém semestru měl například navštěvovat čtyřikrát týdně Nejnovější historii Rakouska od r. 1790 s Dr. Gindelym, tuto přednášku však často vynechával. V pátém semestru měl nejvíce hodin s prof. Benndorfem v předmětu Geographie der alten Welt a v šestém Novější dějiny uherské s prof. Tomkem.¹⁰

V době studií na univerzitě trpěl Jirásek finanční nouzí. Musel si odříkávat různé společenské události, např. ples Národní besedy, na který dostal lístek. Neměl totiž prostředky na plesovou garderobu. Živil se povětšinou chlebem se sádlem nebo vejci a navíc se o tuto stravu ještě dělil se svým chudým přítelem Bohdanem Jelínkem. Ponurá témata nesly i jeho básně, např. Stíny nebo Smrt, což bylo pro danou dobu typické.¹¹ Roku 1872 totiž vyšlo např. druhé vydání Nerudových Kniha veršů

---

⁸ VORLÍČKOVÁ, M. 1995 (str. 56-59, 77-85)

⁹ JANÁČKOVÁ, J. 1987. (str. 28)

¹⁰ VORLÍČKOVÁ, M. 1995 (str. 65-68)

¹¹ Tamtéž (str. 69-72)

navazujících na Hřbitovní kvítí, s básněmi Legenda o Chudobě, Dědova mísa nebo Před fortanou milosrdných zabývajících se tématem chudoby.¹²

Aby unikl od svých starostí, setkával se se svými přáteli z uměleckých kruhů. Patřili mezi ně například Josef Václav Myslbek, Mikoláš Aleš, Zikmund Winter, Jaroslav Vrchlický, Josef Thomayer nebo sochař Levý.¹³ Poslední rok studia trávil Jirásek převážně v Hronově, kde psal Skaláky s nadějí v lepší možnost obživy, zatímco studium zanedbával. I přesto složil roku 1876 státní závěrečné zkoušky, už jako doplňující učitel s dvouletou praxí.¹⁴

Nabídku na toto místo doplňujícího učitele dostal Jirásek od ředitele gymnázia v Litomyšli Antonína Tilleho. Tam měli mladého učitele v oblibě jak žáci, kteří mu později v roce 1880 věnovali sborník svých prací s názvem Červánky, tak ředitel Tille, který spisovatele podporoval v literární činnosti. Jelikož nebylo místo pomocného učitele dobře placeno, ohlížel se po jiných pozicích učitele např. v Chrudimi nebo Novém Bydžově. V roce 1877 se mu naskytla možnost vyučovat jako skutečný učitel na reálce v Litomyšli, což přijal, aby mohl posílat peníze svým chudým rodičům.¹⁵

Ředitelem reálky byl tehdy Karel Böhm, který Jiráskovi ztrpčoval život, jak jen mohl. Nesouhlasil s jeho literární činností a vštěpoval žákům, že dějepis a literatura je nikdy živit nebude, naopak hudba ano, a proto si z nich sestavil orchestr. V té době si také prošel Jirásek řadou nemocí. Situace se zlepšila, když se spojilo litomyšlské gymnázium s reálkou a ředitelem se stal přátelský František Fischer, který Jiráskovi učil již na hradeckém gymnáziu.¹⁶

Mladému spisovateli se dařilo také po citové stránce. V roce 1877 se seznámil s Marií Podhajskou, s níž se počátkem léta roku 1878 zasnoubil. V období prázdnin, kdy byl Jirásek v Hronově, si spolu během prázdninového odloučení vyměnili spoustu milostné korespondence a 12. srpna 1879 byl tento pár v Litomyšli oddán. Aloisovi bylo 28 a Marii 20 let. Manželství to bylo šťastné, Mária – jak ji Jirásek oslovoval, byla oddaná a milující žena, vzorná hospodyně a starostlivá matka jejich dcer Boženky, Mařenky, Lidušky, Milušky a později i Zdeňky a dvojčat Madlenky

---

¹² POLÁK, J. 1990. (str. 126)

¹³ VORLÍČKOVÁ, M. 1995 (str. 74-75)

¹⁴ Tamtéž (str. 89-90)

¹⁵ VORLÍČKOVÁ, M. 1996 (str. 8-13)

¹⁶ Tamtéž (str. 13-15)

a Jaromíra. Pro spisovatele byla skutečnou oporou a hlavně díky ní se mohl zcela věnovat své literární činnosti.¹⁷

Zlom nastal po nečekané smrti čtyřleté dcery Mařenky, s jejíž smrtí se autor historických románů nikdy plně nesmířil. O dva roky později, 12. února 1887, přišel Jirásek nečekaně i o svou matku. Pod tíhou událostí se vydal s přítelem Josefem Theurerem na měsíční cestu po jižních Čechách, kde sbíral informace o době husitské a našel inspiraci v podobě autobiografie Františka Vladislava Heka pro svou pentalogii *F. L. Věk*.¹⁸

I přes velkou literární činnost sedmatřicetiletý Jirásek i nadále usiloval o místo profesora v Praze. Celoživotní sen se mu splnil, když 31. srpna 1888 obdržel dopis, že může nastoupit na dnes již neexistující pražské gymnázium v Žitné ulici. Litomyšl opouštěl s těžkým srdcem, během svého tamního pobytu se stal oblíbeným a uznávaným spisovatelem.¹⁹

Praha byla pro Jirásku vrcholným obdobím v jeho tvorbě, mohl se stýkat s vědeckým a uměleckým světem, vyučovat, příležitostně cestovat a plnit své poslání sloužit svým uměním národu. Byl častým návštěvníkem knihoven a archivů, kde trávil celé hodiny až do noci. Tvořil i o prázdninách, které stále trávil v rodném Hronově. Ve vytoužené Praze se však setkával i s kritikou ze strany umělců České moderny. Napjaté vztahy měl např. s Juliem Zeyerem, s nímž obýval čtyři roky stejný dům ve Vávrově ulici. Poté se spolu s rodinou v roce 1903 odstěhoval do Resslovy ulice, kde strávil zbylých 27 let svého života.²⁰

Během svého pražského pobytu se velmi angažoval ve společnosti, stal se mimořádným členem Královské české společnosti nauk, působil v Muzeu Království českého – dnešním Národním muzeu, tvořil v rámci Umělecké besedy nebo literárních spolků Svatobor a Máj. Stal se jedním z členů redakce časopisu *Zvon* sdružujícího starší spisovatele. Též pracoval v Českém historickém klubu a Historickém spolku. Pro *Ottův slovník naučný* připravil mnoho hesel a roku 1891 sbíral národopisný materiál pro Zemskou jubilejní výstavu.²¹

---

¹⁷ Tamtéž (str. 47-56)

¹⁸ Tamtéž (str. 70-80)

¹⁹ Tamtéž (str. 80-88)

²⁰ VORLÍČKOVÁ, M. 1998 (str. 7-13)

²¹ Tamtéž (str. 29-30)

V bytě umístěném v blízkosti Vltavy, kde tehdy ještě nestál Jiráskův most, ulice byly klidné a blízkost Národního divadla a gymnázia v Žitné ulici spisovateli nadmíru vyhovovala, napsal např. závěrečné díly románu *F. L. Věk* a román *Temno*. Během svého života byl však oceňován nejen jako spisovatel, ale i jako pedagog. Dokázal studenty zaujmout a prohloubit v nich zájem o učivo, vlastenectví i turistiku. Jedním z jeho studentů byl např. Viktor Dyk.²²

Během celé své spisovatelské kariéry byl Jirásek oslavován, lidé k němu vzhlíželi pro jeho vlastenectví, nadání a dobré srdce. Když po dlouhé nemoci ve svých 78 letech 12. března 1930 zemřel, dostalo se mu královské pocty. V den pohřbu, 16. března 1930, se přišly se spisovatelem rozloučit tisíce lidí a konal se velký průvod Prahou za účasti mnoha vážených osobností.²³

Celý Jiráskův život je pro jeho tvorbu důležitý, jelikož se mnoho postav milovanému spisovateli podobá. „*Byl Jiřím Skalákem, Vavřenou, Janem Sladkým Kozinou, Janem Ohnivcem, tábořským knězem Janem Bydlinským, bratrským hejtmanem Janem Talafúsem, Františkem Věkem i Janem Theobaldem Heldem, Janem Hilmou, buditelem Havlovickým i nešťastným učitelem Kalistou, mlynářem z Lucerny, starým profesorem ze své Samoty i deklamátorem desk zemských Svobodou z Temna.*“²⁴

1.2 Tvorba Aloise Jiráska

Jirásek během svého života napsal značné množství děl (viz příloha), ať už se jedná o poezii, prózu či drama. Pro tuto bakalářskou práci jsou stěžejní hlavně tři práce, a to *Skaláci*, *F. L. Věk* a *Temno*. Tato díla byla zvolena na základě doby jejich vzniku, aby bylo možné lépe porovnat vývoj literárních postav v nich obsažených. Nejprve je však nutné seznámit se nejen s dobovými recenzemi na všechna díla, ale i s ohlasy vydanými až několik desetiletí od doby uveřejnění těchto Jiráskových knih. Pro tuto část práce jsou tedy stěžejní díla Aloise Tučka, Jana Voborníka, Miloslava Hýska a Josefa Laichtera, která přináší dobové recenze a poznámky k Jiráskovým dílům, dále pak novinové články otištěné v průběhu dalších desetiletí.

---

²² Tamtéž (str. 13-20)

²³ Tamtéž (str. 171-174)

²⁴ VORLÍČKOVÁ, M. 1998 (str. 169)

1.2.1 Skaláci

První dílo *Skaláci*, s podtitulem *Historický obraz z druhé polovice XVIII. století*, bylo psáno od roku 1873 do roku 1874. Jirásek jej tedy napsal ještě před maturitou, což při vysoké úrovni díla dokazuje autorovy spisovatelské kvality. Poprvé vyšlo v roce 1875, přesně 100 let poté, co se uskutečnilo nevolnické povstání. Na další vydání *Skaláků* reagovala např. pražská Osvětová práce dne 30. 1. 1952: „*Tento první Jiráskův román vypravuje o selské vzpouře na Náchodsku v roce 1775 a o osudech povstaleckého rodu Skaláků a vcelku realisticky věrně podává obraz tehdejšího poddaného českého lidu, který se bouřil proti nesnesitelnému útlaku.*“

V dalších pražských novinách bylo vyzdvíženo např. věrohodné vykreslení doby: „*Co dává Jiráskovým románům objektivní historickou platnost, je výsledkem předchozího správného ocenění pokrokových tendencí. Společenská působnost Jiráskova vyplývá pak z jeho umělecké schopnosti ztělesnit vznik a rozvoj základních dějinných idejí v jednání a myšlení živých lidí.*“²⁵

Tento historický román však neupřednostňuje dějiny, naopak převažuje důraz na individualitu člověka a jeho osud. „*Dějiny české bývají tu jen pozadím, sytě a věrně v náladě i v životě kulturně historickém postihovaným.*“²⁶ Jelikož byl Jiráskův původ ve starém selském rodu, byly mu trpké osudy starého Skaláka velmi blízké. „*Ale není to jen bolest, která ho přitom naplňuje. Je to i hněv, nenávisť k těm, kteří se vzpírali tomuto útisku a zvedli i pěst na nenáviděného feudála, jako představitele všeho toho zla.*“²⁷

Z Jiráskových poznámek uložených v literárním archivu Památníku národního písemnictví je jasně vidět poctivá příprava i co se postav týče. Jeho studie jsou doplněny nákresey a podrobnými popisky. Např. u vzhledu selského lidu si rozdělil kategorie na svobodné a vdané ženy, stejně tomu je i u mužů. U ženatých je jako jinde podrobně popsáno oblečení, mj. s poznámkou „*Na krku nic (?)*“. Tato poznámka s otazníkem vyjadřující Jiráskovu nejistotu dokazuje, že chtěl podat co nejdokladnější popis, aniž by si dobový prvek domyslel, jelikož v celém díle není u ženatých mužů zmínka, co na krku nosí nebo nenosí.

---

²⁵ K novému vydání Jiráskových *Skaláků*. *Literární noviny*. 17. 5. 1952

²⁶ JAKUBEC, J. Jiráskova belletrie historická. *Lumír*. 15. 12. 1905, str. 79

²⁷ NEJEDLÝ, Z. Alois Jirásek: *Skaláci*. *Lumír*. 22. 7. 1901

V poznámkách jsou i zajímavé úpravy, např. u postavy Otavia Piccolominiho a jeho kabátce, kde spisovatel škrtnul slovo „zelený“ a přepsal ho na „zelenavý“, což opět poukazuje na Jiráskův smysl pro detail. Ten popsal i Tuček: „*Způsob, jímž detailu užívá, zručnost, s jakou jím manipuluje, je tajemstvím tohoto historika obsáhlé paměti, který ovládá a poroučí materiálu jako přísný kníže poddaným své říše.*“²⁸

Celkově ve všech dobových recenzích byl Jirásek za *Skaláky* chválen. Převážně za to, že se pustil do takové historické látky, na kterou si mnoho jiných spisovatelů netrouflo. O to více byl pak ceněn, když se dílo stalo oblíbeným mezi čtenáři. Způsob, jakým dokázal vystihnout prostředí a nálady 18. století jim byl totiž blízký. Za takovým úspěchem tříadvacetiletého autora můžeme hledat spoustu faktorů, hlavním však bude nejspíš jeho rodiště, jak v roce 1901 popsal Jan Voborník: „*Žádný kout země české není tak naplněn vzpomínkami na různé vojny, jako severovýchodní. Kolem Náchoda se dralo nejvíce vždy vojska do Čech a z Čech, tu nejvíce a nejčastěji křičelo (kromě Prahy) ode dávna surové násilí, tu se brali a skrývali exulanti a emigranti [...], zde srdce českého národa nad jiné častěji a hloub zabořeno. A ten lid horského zákoutí je pamětlivý.*“²⁹

Jak již bylo zmíněno, mnohé mu vyprávěla matka a jeho učitelé. Nesmíme však opomenout všechny ty pro nás neznámé tváře, se kterými se Jirásek stýkal v rámci tzv. dobrých sousedských vztahů. V Hronově a okolí žila spousta pamětníků, kteří pamatovali dobu po tomto povstání a mohli tak zvědavému Aloisovi mnoho otázek objasnit. S pečlivě nasbíraným historickým materiálem pak už mladému spisovateli nestálo nic v cestě při tvorbě jeho prvního většího díla, které se stalo pokladem české literatury.

I přes chmurnou náladu celých *Skaláků* je konec dobrý. Sedláci sice prohrají jeden svůj boj, ale na druhou stranu zvítězí jejich pravda a pořád mají naději na lepší život. Jak o tomto lidu píše Nejedlý: „*Ale tím krásnější je i bylo, že nezahynul, ale zachoval v sobě jiskru, z níž nová doba a noví lidé rozdmýchali nový oheň, lepší všech předešlých.*“³⁰

---

²⁸ TUČEK, A. 1901 (str. 43)

²⁹ VOBORNÍK, J. 1901 (str. 11)

³⁰ NEJEDLÝ, Z. Alois Jirásek: Skaláci. *Lidové noviny*. 22. 7. 1952

1.2.2 F. L. Věk

Dalším Jiráskovým dílem, jímž se budu zabývat, je pentalogie *F. L. Věk – Obraz z dob našeho národního probuzení*. První díl začal psát v roce 1888 a věnoval ho památce své matky. V románu se objevuje spousta postav inspirovaných skutečnými lidmi, např. pro hlavního hrdinu Františka našel Jirásek inspiraci u Františka Ladislava Heka. V díle však najdeme i jiné postavy s pravdivým základem, například Václav Thám je zde zachycen reálně. Toto pečlivé reálné vyobrazení je věrohodné opět díky Jiráskově důkladnému zkoumání historických pramenů, ze kterých čerpal.

V časopise *Čas* byl 6. 1. 1894 uveřejněn článek, kde se autor touto věrohodností zabýval z pohledu naturalistů. Ti zpochybňovali pravdivost historických výjevů s argumentem, že Jirásek v té době nežil, nemá vše dostatečně podložené a mnoho skutečností mu tedy vůbec nemohlo být známo, jelikož se některé zvyky nikam nezapisovaly a nebyly proto vůbec zjištělné.³¹

V době vydání *F. L. Věka* v naší literatuře stále vládnu popisný historismus a metoda tzv. „staré kroniky“, která spočívala právě v chronologickém zaznamenávání historických údajů. Jirásek zde ukázal svou nadčasovost, jež byla dána zvolením postav odlehlých z hlediska celonárodního významu, které nebyly plně doloženy a vázaly se k nim tedy různé legendy. Ve zkoumaném díle to byly např. postavy Fr. Heka, Václava Tháma nebo Josefa Regnera. Tento přístup označovaný jako koncepce „nové kroniky“ už se odvracoval od romantických příběhů dřívějších let a byl tedy i v rozporu s naturalisty.³²

Druhý díl psaný v roce 1891 – 1892 se také setkal s kritikou. Bylo mu vytýkáno, že se do hlavního dějového pásma míchají vedlejší příběhy, ať už s větším nebo s menším rozsahem, které s hlavním proudem organicky nesouvisí. Jelikož nejsou jejich příběhy dovysvětleny, postrádá po kompoziční stránce jejich zařazení do příběhu smysl, byť by jinak mohly být zajímavé. Autor článku tím myslel např. „[...] *samostatný příběh panny Rozárky Maternové z Květnice, nešťastného milovníka jejího Prokopa Šedivého, komického obrstwachmistra Materny z Květnice i s jeho sluhou Ignácem Ceypkem, [...]*“ a mnoho dalších postav, které přímo nesouvisí s osudy Věkovými.³³

---

³¹ Umění, věda a školství. *Čas*. 6. 1. 1894

³² PYTLÍK, R. 1978 (str. 36)

³³ Umění, věda a školství. *Čas*. 6. 1. 1894

Je zde znatelný přechod od biografického rázu k malbě více kulturně společenské. Spisovatel již tolik nevycházel z Hekových zápisků, avšak stále pečlivě zjišťoval souvislosti, k jednomu nevinnému řádku dohledával informace i měsíc. Jeho umělecké nadání mu umožnilo realisticky vykreslit dobové kroje, světnice, zbořené kostely i zmizelé domy.

Doboví kritici uveřejňující své poznámky v časopise Čas věnovali druhému dílu *F. L. Věka* mnoho článků a výtek. Jako další z příkladů můžeme uvést portréty postav, kterým chybí vhled do niterních pocitů. Čtenář nezjistí, jakým způsobem dospěly postavy k různým rozhodnutím, např. jak poznaly svou povinnost šířit své uvědomění, jak byly ovlivněny německým a francouzským vlivem nebo způsob, jakým přemýšlely o své práci o samotě bez vlivu společnosti.³⁴

V Kulturní neděli, příloze Lidových novin, napsal 21. 10. 1951 NEJEDLÝ, Z.: „*F. L. Věk, část třetí je kniha, chceme-li ji charakterizovat jedním slovem, válečná.*“ Dle Nejedlého však tento popis války není hlavním prvkem. Spisovateli válka posloužila pouze popisem jejích následků pro lidský život v období revoluce ve Francii. Celý třetí díl je tedy významný nejen pro dějiny, hlavně ale i svým obsahem. Pro čtenáře se stal zajímavějším než díl druhý. Podrobně líčené scény, ale už i postavy, které byly Jiráskovi vytýkány v předešlém díle, jsou nyní mistrovsky zobrazené.³⁵

I přes náhlý zvrat v podobě požáru Dobrušky na konci třetího dílu, kdy se zdál být osud Františka Věka vcelku nešťastný, se ve čtvrtém díle ukáže přesný opak. Již obrozený lid nachází nové síly, Věk se díky své houževnatosti dostává ze svých problémů po většinu této části díla. Závěr se ale zdá být pro Věka ještě horší než závěr ve třetím dílu. Jirásek se postaral o opravdovou peripetii, pro čtenáře to znamenalo zvědavost a očekávání pátého dílu.³⁶

Zajímavá je studie Radka Pytlíka z roku 1978, kde se autor zabývá kompozicí románových kronik. Technika pásem v *F. L. Věkově*, ale také v kronice *U nás*, inklinuje ke zvolení regionálních postav a témat. Díky tomu mohl Jirásek dosáhnout určité harmonie a sjednotit konání postav i celých společenských vrstev v rámci národního hnutí. Tím pádem ale nemůžou vyniknout rozpory mezi různými etnickými celky. Pytlík zde také uvádí, že konflikty postav jsou omezeny, a proto nevyniknou jejich

---

³⁴ Umění, věda a školství. Čas. 13. 1. 1894

³⁵ NEJEDLÝ, Z. Kulturní neděle. *Lidové noviny*. 12. 10. 1951

³⁶ NEJEDLÝ, Z. Alois Jirásek: *F. L. Věk*. *Lidové noviny*. 13. 1. 1951

psychické zvláštnosti. „*Někdy se v rámci pásma příběh rozvíjí víc, než stačí jeho dramatické rozpětí, je tedy zbytečně protahován. Jindy ohraničená délka pásma zkracuje život zajímavé epizodní postavy.*“ Jako příklad Pytlík uvádí osobu doktora Helda, která přestává být pro čtenáře zajímavá v okamžiku, kdy se stane jeho milostný příběh stereotypním. Zároveň však uvádí, že děj je na rozdíl od ostatních dobových kronik přehledný, tudíž se jal být tento kompoziční postup přehledným.³⁷

S tím souvisí článek, kdy se k pátému dílu vyjádřil zcela kladně František Sekanina. Úchvatné prolínání dějin a osobních příběhů, ale také ostatními kritiky vytýkané nedokončené vedlejší příběhy jsou zde dovršeny. Zcela jiný, nový přístup k historickému románu, psychologicky propracované postavy, pravdivé líčení citu a ovzduší popisovaných epoch, ale také vyvolání naděje pro lid, je potvrzením Jiráskova spisovatelského nadání. [...] *tento dar, toto velkolepé a těžké umění jest základním kamenem celé Jiráskovy veliké práce literární a pojišťuje mu nejenom onen nevšední úspěch umělecký, ale i všechn ten živelný přímo zájem všeho českého inteligentního čtenářstva.*“³⁸

1.2.3 Temno

„*Tento Jiráskův historický román zasahuje svým významem daleko v minulost i daleko v budoucnost za hranici doby, v níž se odehrává jeho děj.*“, jak píše Laichter.³⁹ Dále porovnává román *Temno* s pentologií *F. L. Věk*: „*Ve >>Věku<< po krásném úvodním díle musíme se smířiti s častějšími odbočkami, jež autora odváděly od ústředního děje. Zde v >>Temnu<< je vše psáno pod jedním zorným úhlem a kniha působí i hluboce umělecky již celkovou svou stavbou.*“⁴⁰

Temno sice vycházelo od roku 1912 na pokračování ve Zlaté Praze, knižně však vyšlo v roce 1915. Knižní vydání bylo v té době pro národ nejvyhledávanějším dílem, jelikož si všichni uvědomovali možné následky vítězství úředních mocností té doby. Jiráskovy knihy byly kvůli tomuto vlivu zakazovány rakouskou vládou, protože v nich

---

³⁷ PYTLÍK, R. 1978 (str. 41)

³⁸ SEKANINA, F. Příloha k č. 276. *Národní politika*. 6. 10. 1907

³⁹ LAICHTER, J. 1946 (str. 139)

⁴⁰ Tamtéž (140-141)

viděla nebezpečí. Zákazy však měly zcela opačný účinek a poptávka se nakonec ještě více zvedla a tiskla se další nová vydání.⁴¹

I přes vysokou oblibu u čtenářů se nad Jiráskovým dílem strhla vlna kritiky. Počátkem třicátých let 20. století napsal Vladimír Růčka stať, kde se mimo jiné snažil hájit katolíky a vyvrátit vyobrazení historie v Jiráskově díle. Pragensista Antonín Novotný se to pokoušel vyvrátit tvrzením, že Jirásek proti katolíkům není, jak dokazují i některé jeho silně katolicky založené postavy v dílech *F. L. Věk* nebo *U nás*.⁴²

Arne Novák zase upozornil na kulturní motiv, kterým jsou podbarveny některé prvky popisující dobovou psychologii. Mínil tím postupný přerod barokní kultury v rokokovou, ten se projevil např. u postav Helenky a Jiříka. „*Alois Jirásek znal vždycky velmi důvěrně taje rokokového flirtu a milování, jimiž citová hladina jest pouze lehounce čeřena a odkudž nadobro jest vyloučena každá velká vášeň – toť vlastní oblast jeho hravé, střídme, nehluboké erotiky.*“⁴³

Také politické ideje ustupují do pozadí, pro Jiráska bylo mnohem důležitější vylíčit soukromé starosti národa a jeho zájmy nebo vojenskou a církevní situaci. V tom se jeho přístup lišil od barokních estetiků 17. století, kteří si na veřejných záležitostech politických při literární tvorbě zakládali. Vzájemné prolínání postav, jejich příběhů a těchto soukromých starostí už je ale podle Nováka naivní a násilné. Jako příklad uvádí Machovcovy děti ze Skalky, kdy je přechod do Prahy nucený nejen mravně, ale i co se románové kompozice týče. Jiráskovi však tento kompoziční postup pomohl usnadnit milostnou zápletku mezi Jiříkem a Helenkou, byť může působit nepřirozeně.⁴⁴

V *Temnu* si lze ještě povšimnouti opravdu znamenitého popisu a malby koloritu. Plastičnost se projevuje hlavně u popisu různých interiérů vyvolávajících ve čtenáři dojem hmotných předmětů. Jiráskův popis je stěžejní hlavně pro vyobrazení důležitých dějinných událostí, kdy celou atmosféru ještě více podtrhne. K umění podat takto znamenitý popis jistě přispíval Jiráskův malířský talent. Jak je již výše zmíněno, chtěl se

---

⁴¹ HÝSEK, M. 1921 (str. 27)

⁴² HAVLÍK, J. Dějiny v českém krásném písemnictví, 2002 (str. 37)

⁴³ NOVÁK, A. 1940 (str. 117-118)

⁴⁴ Tamtéž (str. 126)

stát malířem, ale situace mu to nedovolila. I tento fakt přispěl k tomu, že se Temno stalo nejen díky vysoké obraznosti jeho vrcholným dílem.⁴⁵

1.3 Literárněhistorický kontext (romantismus, realismus)

Byť byl Jirásek autorem převážně realistickým, v začátcích jeho tvorby můžeme nalézt prvky romantismu. Název si nese podle románu, slovesného útvaru vyznačujícího se citovostí, obrazností a převažujícího rozvážnou rozumovost. Typický hrdina bývá často podobný autorovi a mívá poslání, které nemůže naplnit kvůli sporu s dobou. Kvůli nepochopení okolím se cítí být osamělým, společnosti se straní a stává se hrdým individualistou. Marná snaha najít lásku ho ovlivňuje v jeho tragických činech. Žena hrdinka je oproti mužskému hrdinovi spoutána konvencemi a vášnivou lásku odmítá. Romantičtí hrdinové celkově bývají výjimeční, oplývají silným citem a vášní, dostávají se do zvláštních situací, jejich původ bývá zahalen tajemstvím, díky tomu však mívají slabou vůli a život, který je nebaví, se pro ně stává přítěží.⁴⁶

V realismu šlo naopak o věrné zachycení skutečnosti a životního prostředí. Již nejde o hrdinu tíženého osudem, nýbrž o vyvíjející se postavu ovlivněnou pouze působením doby, ve které žije. Aby bylo dílo čtenářům přístupné a přirozené, sloužila spisovatelům přehledná kompozice a věcný, někdy i hovorový jazyk. Realistům šlo o určitou typizaci doby, prostředí a lidí, proto psali povětšinou romány a dramata, kterými se tyto prvky daly nejlépe vyjádřit. Romány byly zaměřené na společenskou křivdu, její nápravu a odhalení zla. Objevovala se proto nová témata, která předešlým generacím přišla jako podřadná, nevhodná pro literární zpracování. Realismus pronikl do mnoha zemí a ovlivnil tak z velké části literaturu druhé poloviny 19. století nejen v Čechách, ale i ve Francii, Rusku nebo Anglii.⁴⁷

1.4 Základní naratologické koncepty (literární postava aj.)

Pro naratologické zkoumání je nutný vztah příběhu a vypravěče. „*Ve vztahu mezi vypravěčem a příběhem a také ve vztahu mezi vypravěčem a obecnstvem spočívá*

---

⁴⁵ PYTLÍK, R. 1978 (str. 44-45)

⁴⁶ BALAJKA, B. 1970 (str. 198)

⁴⁷ Tamtéž (str. 338-340)

*základ narativního umění. Ve všech příkladech narativní literatury [...] existují tři hlediska: hledisko postav, hledisko vypravěče a hledisko publika.*⁴⁸ V této bakalářské práci je nutno zmínit se hlavně o literární postavě jako jednom z hledisek, ostatní naratologické koncepty budou popsány jen okrajově.

Postavami se zabýval už Aristoteles ve svém díle *Poetika*, kde popisoval hlavně postavy v tragédii pomocí srovnávání s jinými žánry a dělil je na dobré a špatné. Oproti tomu Edward Morgan Forster jde při charakteristice více do hloubky a porovnává je s reálnými postavami pomocí psychologických postupů. Postavy nazývá slovními masami, kterým romanopisec „[...] *přirazuje pravděpodobná gesta a umožňuje jim mluvit užitím uvozovacích znamének a chovat se konzistentně.*”⁴⁹

Forster také dělí postavy na ploché a plastické, plochými myslí např. hrdiny, jejichž situace jsou vyjádřené jednou větou, bez dalšího vývoje, čtenář je snadno rozezná a zapamatuje si je. Oproti tomu plastičtí hrdinové se vyvíjí a podléhají různým nečekaným změnám. Další dělení přinesl do naratologických vod Claude Bremond, jenž se snažil popsat sjednocený systém pro univerzální typologii postav tím, že určoval funkce a role postav. Podle toho „[...] *dělí literární postavy primárně do tří skupin: trpitelé, agenti a ovlivňovatelé.*”⁵⁰ Vše záleží na situacích, které se mohou zlepšit, popř. zhoršit. Teorii o typologii je mnoho, zabýval se jimi např. Vladimír Jakovlevič Propp, Algirdas Julien Greimas, Claude Bremond nebo Tzvetan Todorov.⁵¹

U charakteristiky postav je nutné povšimnout si vzhledu a jeho vlivu na okolí, jednání určujícího morálku, dále promluv, narativního vědomí („*způsob prezentace JÁ v narativu*”⁵²) nebo vlastních jmen postav.⁵³ Tímto způsobem budou mj. rozebírány také postavy v praktické části této práce.

Důležitým faktorem pro zkoumání textu je také vypravěč. Tím se zabývala v době Jiráskova života (v díle *Die Rolle des Erzählers in der Epik*, 1910) Käthe Friedmannová, podle ní je vypravěč „[...] *vždy někdo, kdo se pohybuje (jako hlas, jako*

---

⁴⁸ SCHOLES, R., KELLOGG, R. 2002 (str. 235)

⁴⁹ FOŘT, B. 2008 (str. 17)

⁵⁰ FOŘT, B. 2008 (str. 27)

⁵¹ Tamtéž (str. 21-28)

⁵² Tamtéž (str. 70)

⁵³ Tamtéž (str. 66-72)

pozorovatel) v přítomném čase vyprávění a od něhož se veškeré vyprávění odvíjí do minulosti.“⁵⁴

Pojetí vypravěče popsal ve čtyřicátých letech 20. stol. Jean Pouillon (v díle *Temps et roman*, 1946), celý systém vychází ze znalosti nebo neznalosti vypravěče o nitru postav. Podle toho dělí typologii vypravěče na *přehled* (vševědoucí vypravěč, jenž zná o svých postavách vše, tedy i více než ony samotné), *souhled* (vědění postavy a vypravěče je totožné) a *vnější pohled* (nejvíce ví postava, vypravěči není její nitro známo).⁵⁵

Naratologie je velice významná i pro publikum – čtenáře, byť si to někdy on sám zcela neuvědomuje. Při čtení příběhů je totiž čtenář celému ději nadřazen, může se díky narativním textům dostat do různých situací, které pro něj samotného nenesou žádné následky, jelikož působí pouze na literární postavy uvnitř děje.⁵⁶

1.5 Základní genologické koncepty (román, bildungsroman)

Důležitou roli ve tvorbě Aloise Jiráska hraje historický román. „*Historický román býval snem našich buditelův. Byli si vědomi, jak ohromně bohatou látku skýtá českému romanopisci česká historie svými postavami, událostmi pohnutými a bolestnými, svými hlubokými ideami, svým národnostně význačným rázem.*“⁵⁷

S historickým románem přišel Walter Scott. Jeho díla vynikala překvapivými zvraty, rozvětvenou fabulí a nenadálým jednáním osob, to vše zakončené pohádkovým vyústěním. Stejně postupy jako Scott uplatňoval Jirásek jen v začátcích své tvorby, později se od složité zápletky distancoval a soustředil se na popis historických událostí pomocí postav a jejich osobních prožitků. Tento přístup k literatuře byl na přelomu let osmdesátých a devadesátých novinkou, jelikož ostatní autoři stále psali romanticky laděné romány s rozvinutou fabulí.⁵⁸

---

⁵⁴ KUBÍČEK, T. 2007 (str. 21)

⁵⁵ Tamtéž (str. 49)

⁵⁶ SCHOLLES, R., KELLOGG, R. 2002 (str. 235-236)

⁵⁷ JAKUBEC, J. Jiráskova belletrie historická. *Lumír*. 15. 12. 1905

⁵⁸ PYTLÍK, R. 1978 (str. 32)

„Přísné požadavky historického realismu klade na svá díla teprve Alois Jirásek.“⁵⁹ Jeho cílem totiž bylo zachytit atmosféru doby a prostředí, přitom použít techniku umožňující sledovat děj v širokých souvislostech. Tímto způsobem se od krátkých historických próz dostal až k velkým románovým eposejím. Za ně můžeme považovat vzdělávací román neboli Bildungsroman (z němčiny), jehož zástupcem je v Jiráskově díle bezesporu pentalogie *F. L. Věk*, kde sledujeme vývoj Františka Věka již od narození. Tyto eposeje mají syžety a fabule dané historickými posloupnostmi a jejich postavy se vzájemně proplétají a kříží. Ve výsledku však „[...] někdy postavy ztrácejí samostatný život, stávají se reprezentanty idejí, společenských vrstev, dějinného pohybu.“⁶⁰

1.6 Základní estetické koncepty

„Estetika je nauka o povaze, příčinách, zákonitostech a významu estetických jevů jako výsledků (historicky, objektivně, společensko-historicky podmíněného) estetického a uměleckého osvojování světa, tj. přírody, společnosti i člověka samého.“⁶¹

Pro vymezení základních estetických konceptů je nutné zmínit, že každý si pod pojmem estetické představí něco jiného. Existuje však estetická norma, kterou je nutno při psaní narativních textů respektovat. Pokud tak není, výsledné umělecké dílo nefunguje jak má a není tudíž přijímáno publikem.⁶²

Oproti estetické normě stojí v opozici estetická záliba a vkus. Normy jsou vnímány jako obecné a nutné, zatímco záliby a vkus jsou považovány za individuální, iracionální a nesnadno vysvětlitelné. Rozdíl je mezi vkusem, zálibami a odporem vůči konkrétnímu estetickému objektu. Hranice vkusu se pohybuje u každého člověka jinde, stejně tak záliba a odpor tvořící dohromady individuální systém estetických hodnot u každého člověka.⁶³

---

⁵⁹ ŠALDA, F. 1986 (str. 95)

⁶⁰ PYTLÍK, R. 1978 (str. 33)

⁶¹ JÚZL, M., PROKOP, D. 1989 (str. 11-12)

⁶² Tamtéž (str. 333)

⁶³ Tamtéž (str. 351-353)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

V praktické části se pokusím pomocí nástinu děje popsat nejdůležitější jednotlivé, hlavní a některé vedlejší postavy třech děl Aloise Jiráska – *Skaláci*, *F. L. Věk* a *Temno*. Jak zmiňuji výše, díla jsou vybrána podle období, kdy byla napsána. *Skaláci* tedy představují počátky autorovy tvorby v 70. letech 19. století, *F. L. Věk* zastupuje tvorbu z přelomu 19. století a *Temno* je zástupcem vrcholné fáze v období začátku 1. sv. války. Podle výsledků zkoumání bude mým úkolem porovnat Jiráskovo ztvárnění a určit tím vývoj pojetí u jeho literárních postav daných děl.

2 ROZBOR

2.1 Skaláci – literární postavy

Vůbec prvními zmíněnými postavami v románu jsou dva jezdci na koních, o kterých zprvu moc nevíme. Jsou obestřeni tajemstvím, které se postupem času odkrývá a čtenář zjistí, že jde o knížete Piccolominiho (postava je inspirována skutečnou osobou) a jeho průvodce, jehož jméno zůstane utajené. O vzhledu knížete zjistíme mnoho, je to štíhlý, sličný, spíše zženštilý mladík bledé tváře s orličíma očima a pěkným nosem, bohatě oděný a ozbrojený. Svým chováním se však prezentuje jako bezcitný a nadřazený tyran, proto lze tuto postavu definovat jako zápornou (podle Aristotela špatnou).

Jméno Piccolominiho komorníka sice neznáme, vzhled je však opět popsán dostatečně. Čtenář si tedy může představit vysokého muže okolo třiceti let, jehož tmavá tvář s malýma sivýma očima, tupým nosem a velkými bílými zuby celkově působí dojmem surového vojáka. Dá se předpokládat, že tato postava v románu plní funkci prostředku pro zvýraznění Piccolominiho moci, jelikož k němu komorník chová úctu a je mu velice oddaný i v situacích jemu samotnému nepříjemných. Např. moment, kdy napadne starého Skaláka, je zraněn, a to vše jen aby se kníže mohl pokusit svést Marii.

Tajemně začíná i vstup ústředních postav rodiny Skalákovy do příběhu, poprvé se totiž objeví zmínka pouze o jejich hlasech, kdy kníže se svým komorníkem zaslechnou ženský a dětský hlas. Majitelkou ženského hlasu je již zmíněná Marie zpívající spolu s Jiříkem, jejím synovcem. Marii Jirásek opět do detailu popsal, byť se s ní setkáme

pouze v první části knihy. Víme tedy, že je velmi pěkná (dle knížete nejkrásnější co kdy viděl), pracovitá žena s bledou tváří, mající tmavé oči i vlasy. Zajímavým detailem je, že Jirásek u všech hrdinek kladl při popisu nejen na barvu, ale i na úpravu vlasů, což ukazuje na jeho smysl pro detail. Marie měla na začátku vlasy rozplétající se, později bylo zdůrazněno, že jsou již rozpuštěné.

Mariina postava v románu funguje jako určité pojítko, nejprve se stane obětí knížete, což vůči němu u Skaláků vyvolá nenávisť, poté v druhé části knihy podnítl vzpomínky jak Lidušky mající zapůjčeny Mariiny šaty, tak Jiříkova dědy ležícího na smrtelné posteli, kterému se díky tomu vrací myšlenky na svou nešťastně zemřelou dceru. V rodině Skaláků byla jedinou ženou, dalo by se tedy uvažovat o tom, že spisovatel tuto postavu do rodiny použil i ze snahy nechat Skaláky zapůsobit jako plnohodnotnou rodinu, do které žena bezesporu patří. Její smrt je zmíněna až ve druhé části knihy, není na ni však kladen takový důraz, jako např. později na smrt jejího otce. Proto byť byla Marie z rodiny Skalákovy, je jen jednou z mnoha vedlejších postav dotvářejících děj.

Mariin otec, jehož pravé jméno se nedozvíme, přišel se svou rodinou na Skalcku roku 1628, nikdo neví odkud, nikdo nevěřil, že na statku rodina vydrží. Zde tedy promlouvá lid jako jednotlivec, který se nakonec zmýlil, jelikož si starý Skalák se na Skalce usadil a časem si dokázal vybudovat u sousedů úctu.

Na rodině Skaláků můžeme pozorovat určité romantické prvky, ať už se jedná o neznámý původ, či celkově o krutý, neovlivnitelný osud celého pokolení. Během příběhu je Jirásek pojmenoval psanci, ubohou rodinou, ale i rebelanty z pohledu knížete Piccolominiho. Naopak realistickými prvky je např. fakt, že rodin jako Skaláci bylo v té době nespočet, jsou tedy jen jedním zástupcem z mnoha, pomáhají autorovi znázornit dobový kolorit.

Synem starého Skaláka a bratrem Marie byl Mikuláš Skalák, jenž do příběhu vstoupil jako zachránce. Ke vzhledu se sice Jirásek příliš nevyjádřil, víme jen o svalnaté postavě, orličím nose, tenkých rtech, hustému obočí a šedých očích, oproti tomu je více popsán charakter. Mikuláš byl čestný, bystrý a spravedlivý muž, po smrti jeho chotě vychovával syna Jiříka spolu s ostatními členy rodiny, po další nešťastné smrti, tentokrát sestry Marie, se stal málomluvným a zasmušilým mužem. Ke svému otci byl do poslední chvíle uctívý a poslušný. Poslušností však šetřil při slavnosti na náhodském zámku, kde se snažil nožem zabít knížete jako projev pomsty a byla při tom odhalena jeho totožnost, když lid rozpoznal, o koho se jedná. Skalák je zde opět

zástupcem nejen své osoby, své rodiny, ale hlavně celého lidu, pomocí kterého Jirásek vykresloval dějiny. Také poselství, aby Jiřík pamatoval, zdá se být určené nejen Jiříkovi, ale všem lidem.

Během Mikulášova věznění se objeví zajímavá vnitřní myšlenka na vzpomínku o nuceném útěku ze Skalky společná jak pro Mikuláše, tak jeho syna Jiříka, což ukazuje na silné pouto mezi zmíněnými postavami. Po vyřčení rozsudku smrti provazem je toto pouto zdůrazněno i tím, že Jiřík od otce nechtěl odejít. Také Baltazar Užd'an byl zarmoucen, z dalšího vnitřního monologu zjistíme, že si vyčítá minulost, kdy měl příležitost knížete zabít, a Skaláky tím ochránit, ale jeho poctivost mu to nedovolila. Celá část knihy kolem otcovy popravy je pro všechny postavy více teskná, než časy chudoby na začátku. Poslední Skalákova slova („*Ten a jeho pán zabili mou sestru a mého otce a ubíjejí dosud - -*“)⁶⁴ vyjádřil Jirásek velice rafinovaně, užité pomlčky ukazují na živost okamžiku Skalákovy smrti.

Mikulášův syn Jiřík je nejvíce dynamickou a vyvíjející se hlavní postavou. Jirásek zde ukázal hned několik stran Jiříkovy povahy. Na začátku příběhu je to mladý chlapec s tmavými vlasy padajícími do čela, vyhublou tváří a černýma jiskrnýma očima, který je bos (stejně jako Liduška při příchodu na Skalku). Zajímavé také je, jakým způsobem Jirásek Jiříka přivádí do děje. V první části knihy slyšíme pouze jeho dětský zpívající hlas, než se seznámíme s konkrétní postavou. V druhé části, kdy se zdržuje Liduška v Olšinách, se tato situace opakuje. Slyšíme opět nejprve Jiříkovu tichou, líbeznou píseň, avšak již ne v podání dítěte, ale muže.

Jako malý kluk nebyl Jiřík nijak výjimečný, byl popsán jako běžné selské dítě s dobovými potížemi (hlad, chudoba). Jako všichni Skaláci byl bystrý, byť poznamenaný zážitky z mládí. Své bystrosti také později využil, když ze sebe dělal před ostatními blázna. Jiříkovo bláznovství je dalším romantickým rysem jeho postavy, byť je jen předstírané. Během vypravování však vůbec není jisté, jestli je jen hrané nebo opravdové, Jirásek nechává čtenáři prostor pro přemýšlení, než prozradí pravdu.

V celém románu má v blouznivé části postava Jiříka nejvíce přímé řeči, je to dáno i vypsáním verši písni, kterou zpívá kráčeji svou domovinou. Také se zde upevňuje Jiříkův a Liduščin milostný vztah, který se pomalu vyvíjel už od dob prvního setkání v Olšinách. Obě postavy svůj zájem ze začátku příliš neprojevují, zdají se být spíše nesmělé. Již od tohoto setkání je však téměř zřejmé, že se do sebe postupem času

---

⁶⁴ JIRÁSEK, A. 1950 (str. 152)

zamilují. Jirásek nezvolil vyjadřování zájmů postav přímou řečí, ale spíše pomocí plachých pohledů. O náklonnosti se tedy dovídáme hlavně díky vnitřním monologům obou postav.

Jednou z dalších hlavních postav je Baltazar Užďan původem z Temešváru, voják z pluku Marie Terezie, vychovaný ve vojenském prostředí. Jako většina mužů tohoto Jiráskova románu je statný, ramenatý a vysoký. Mnoho hrdinů včetně Užďana má také osmahlou tvář, on se však od ostatních odlišuje svými výraznými kníry. Celkově o něm zjistíme mnoho, zprvu se projevuje jako typický voják svou mluvou i chůzí, později když začne hospodařit na statku po Skalácích, oholí si kníry, na které si pak ze zvyku sahá

a stane se z něj poctivý sedlák. Na Skalce s ním hospodaří ještě Vaněk, s nímž se zná z vojenské služby. Každý je hrdý na své dřívější postavení v pluku, Vaněk býval pěšákem, Užďan kavaleristou.

S tím souvisí Užďanův vztah ke koni, kterého si mohl vzít s sebou z pluku na Skalku. Byť je jeho milovaná Meduška zvíře, chová k němu city jako k blízkému příbuznému. V knize je zmínka, že na celém světě už nikoho nemá, nahrazuje mu tedy rodinné pouto tato nemá tvář. Zajímavé je, že v románu je celá jedna kapitola o sedmi stranách, jenž popisuje Užďanův životopis. Dozvíme se mnoho o jeho matce Kateřině, jde o jakýsi příběh v příběhu, jelikož se Skaláky nijak přímo nesouvisí, ale vcelku obsáhle dokresluje Užďanovu rodinnou historii.

Salakvarda, jak byl Užďan také nazýván, začal na Skalce nový život nejen jako sedlák, ale i jako opatrovník. Vzali k sobě spolu s Vaňkem dívku a její babičku společně bloudící světem. Babičky popis nám prozradí věk kolem šedesáti let, kulhavou chůzí, starou vrásčitou tvář se zapadlýma očima, ale také že ji Užďan znal již od vidění z dřívějších let. Babička působí na čtenáře svou vlídností, vděčností a ochotou pomáhat. Dozvíme se o jejím zesnulém muži, jenž se živil lékařem a naučil ji svým některým znalostem, které u salakvardy mnohdy využila ve snaze pomoci lidem z okolí chodícím k ní pro radu.

Její vnučka, Liduška Bartoňová, je v první části knihy asi desetiletá, ostýchavá, spoře oděná dívka světlých hebkých vlasů. Tragický osud její rodiny spočíval v nedávné smrti matky a odvedení otce na vojnu. To bylo důvodem pro společné žebrání s babičkou, díky kterému se dostaly na Skalku a mohly začít nový život. Skalka se tedy zdá být místem nových začátků.

Více prostoru pro Liduščin popis dává Jirásek v druhé části knihy, popisuje ji již jako starší dívku, mající věk na vdávání. Časem se Liduška naučila také hrát na cimbál a je hrdá, že bydlí na Skalce. Hudebním nadáním je protkán celý příběh, Marie, Baltazar Užd'an, Liduška i Jiřík si rádi prozpěvují, někteří hrají na cimbál, zpěvem prvně dokonce zaujal Jiřík Lidušku, když se poprvé setkali v Olšínách. Hudebnost je tedy spolu se statkem na Skalce pro všechny hlavní postavy určité pojítko. Většina postav má také kladný vztah ke spravedlnosti a poctivosti.

Zajímavé je také, že pro realistické doplnění každodenních činností postav jako např. ranní zvyky Skaláků použil Jirásek paprsek světla: „*Zabloudil k chudé postýlce, Jíru však jako jindy nevyrušil; byla prázdná. Svižná hospodyně Marie nekřesala, aby klečíc*

u nístěje, rozdělala oheň.“⁶⁵ Tím se mistrně vyhnul popisu daných činností v této fázi knihy, kdy bylo důležitější klást důraz na odchod Skaláků.

V celém díle je větší zastoupení mužských než ženských postav. Samotný název románu také vyjadřuje hlavně mužské pokolení. Pokud jde o ženské hrdinky, najdeme mezi hlavními pouze Lidušku, její babičku, Marii, Frantinu nebo její matku. Mezi hrdinky, se kterými se nesetkáme, ale je jim věnovaný nějaký úsek, patří např. Užd'anova matka Kateřina které Jirásek věnoval část velkou část jedné kapitoly, slečna von Sterewitz (společnice hraběnky Kateřiny Frankenberkové) nebo dívky, ze kterých mají být dvě zvoleny jako družičky na zámek – Dorotka Javorova, Madlenka Sukova, rychtářova dcera nebo Mařenka Pašťalkova. Kromě Lidušky se zdají být ostatní ženské postavy ploché, jejich charakter je naznačen málo nebo vůbec, o družičkách se nedozvíme kromě jména nic.

Jirásek také hojně využívá časových posunů, např. mezi první a druhou částí knihy je rozdíl přibližně osm let, na konci zase o šest let. Právě na konci je nejvíce znát melancholická nálada postav Jiříka a Lidušky. Jejich myšlenky se vrací k dřívějším dobám, dovidáme se o ukončených příbězích některých vedlejších postav a o směru, kterým se (dospělý avšak stále nazýván jako dítě) Jiřík, Liduška (stejně tak) a jejich dvě děti vydali.

---

⁶⁵ JIRÁSEK, A. 1950 (str. 44)

2.2 F. L. Věk – literární postavy

Jelikož se jedná o pentalogii, objevuje se zde velké množství postav. Valná většina těch vedlejších tvoří osoby s reálným základem, také postava Františka je založena na skutečné osobě Františka Ladislava Heka.

Příběh začíná hlavní postavou Františka Věka, Jirásek o něm píše jako o hrdinovi, jenž se narodil 11. dubna 1769. Různými skoky zjišťujeme některé události z dětství, odehrávající se když mu bylo dva, čtyři, šest nebo poté 10 let. Jeho otec, Josef Věk, byl obchodníkem. O vzhledu se dozvíme méně, ale charakter je čtenáři dosti přiblížen. Josef byl starostlivý, pracovitý a přísný muž, své čtyři děti vedl k poslušnosti a pravidelnému řádu. Na začátku druhého dílu po krátké nemoci zemřel.

Oproti tomu Františkova matka je charakterizována jako vždy hodná, mírná a veselá žena, co si ráda zazpívá. Spolu s Josefem má kromě nejmladšího Františka ještě dva starší syny a dceru. Nejmladší z dětí je jí však nejmilejší, což je vidět v celém příběhu, kdy se Františka v mnoha situacích zastane i přes námitky svého muže.

Z již čtenějších vnitřních monologů se dovídáme o jeho prvních vzpomínkách, které si pamatuje (oblečení ve kterém chodil s matkou na posvícení, sedláky procházející okolo jejich domu a požár, který zanechali na nedalekém panském dvoře). Po celý život má František velmi kladný vztah s matkou, s otcem prožije nejednu hádku. Citovou náklonnost od něj pocítí poprvé až při rozloučení v Praze, když desetiletý hudebně nadaný František odchází do benediktinského kláštera a jeho jinak přísný otec před ním poprvé pláče. V té době byl poslušný, nerad odmlouval, v klášteře mu bylo smutno po rodině (hlavně po matce). Na druhou stranu prokazoval jistou odvahu, když si u vrátného Růžičky domlouval propustky do města mimo povolenou dobu nebo když si tajně četl zakázané knihy v knihovně a porušoval tím klášterní řád.

Oproti ostatním choralistům svou povahou vynikal, zakázané knihy mu odkryly nový svět, jevil se čtenáři jako zajímavější, u učitelů oblíbenější, také jako jeden z mála dostal od císaře stipendium. Jeho postava se jak díky věku, tak díky vědomostem, zkušenostem a různým náhodám vyvíjela. Můžeme zaznamenat zlepšení studijních výsledků, kdy na sebe byl František opravdu pyšný a Jirásek věnoval popisu jeho napětí a následného štěstí při předávání vysvědčení mnoho řádků.

Během svých studií se seznámil s rodinou Butteaových, kam rád chodíval mj. kvůli ženské společnosti, poprvé se neúspěšně zamiloval a s radostí přivítal nové okruhy lidí, s nimiž se seznámil. Časem si však přestal vážit studií a raději se věnoval divadlu,

což poukazuje na dynamičnost Františkovy postavy, jež se nezasekla v určitém stereotypu, jako např. postava jeho otce (František se zmítá mezi školou a divadlem, kdežto otec žije jen obchodem).

Zdalo se, že postava Františka bude neponaučitelná, nakonec však po finančních nesnázích napíše domů dopis s žádostí o odpuštění. Nejistota, kdy mu nepřicházela odpověď z domova a poté zpráva o matčině nemoci (se kterou měl stále velmi pevné pouto) ho donutily vrátit se domů. Tam přichází velký obrat, změní se prostředí, ve kterém František žije a ze začátku se opět trápí. Když se dostal do Prahy, trápil se, nyní se z Prahy vrátil domů a také se trápil. Můžeme zde tedy zaznamenat změnu v jeho názorech a postojích k rodnému domu.

Byť nechtěl, musel se na popud otce stát kupcem a ukončit studium, této situaci se i přes otcovu valnou nedůvěru dokázal přizpůsobit. Během dlouhého fungování v obchodě se již František jeví jako usedlý, pracovitý (již v něm můžeme poznat vlastnosti jeho otce) a svědomitý muž. Menší pochybení nastane ve chvíli, kdy je vyslán na služební cestu a chce utéct do Prahy, což mu Thám jako dobrý přítel rozmluví.

Co se jeho láska týče, musel se potýkat s nemilými situacemi, kdy např. zjistil, že jeho láska k Paule Butteaové není opětována, poté je sváděn její sestrou Lotty, nakonec i Betty nebo když si jeho dobrý přítel Thám vezme Paulu a má s ní dítě. Ironií osudu (Jiráskova záměru) je, že se Věk stane jeho kmotrem. Nakonec si najde Márinku Snížkovou, pohlednou a upřímnou dívku ze sousedství. Díky její matce spolu navštěvují v Praze různé události, na jedné se setkávají i s Betty Butteaovou, jež se neúspěšně snaží Věka pomluvit.

Jejich vztah se tím ale ještě více upevní a postava Františka Věka žije spokojeně se svou rodinou (narodí se jim dcera a syn). Pro svou povahu se stane v okolí oblíbeným, což mu později pomůže při splácení dluhů po velkém požáru, kdy přijde o všechn majetek. Během příběhu je na postavě Františka vidět přerod z dítěte na chlapce a z chlapce v muže, jak fyzický, tak psychický. Postupem času si stanovuje nové priority a tím pádem se neustále vyvíjí. Od prvního díla je znát také větší důraz na psychologii postav než třeba na jejich vzhled, jenž je zde popsán také, ale není na něj kladen přílišný důraz.

Zajímavá je také změna v množství a vykreslení ženských postav. Již nejsou pouhými pomocníky dotváření děje, ale začínají se vyrovnávat těm mužským. Hlavně postava Pauly Butteaové, jejíž příběh je také velmi dynamický a plný zvratů. Na samém počátku byla němou a nesmělou dívkou, kterou člověk poznával pouze pomocí

vnitřních monologů. Poté se její povaha změnila, po porodu se jí vrátila řeč, láska k Thámovi slábla a našla si milence. Jak na začátku působila mile a dobře, na konci je z ní postava spíše záporná. Svou vinu však dokázala přiznat, když ji opustil milenec Amling a toužila po odpuštění, které jí Thám chtěl dát, již to však nestihl.

Pauly matka byla žena kyprých tvarů, dcery rozmazlovala a před svým manželem potají dělala dluhy. Byla velmi pohostinná a zprvu se snažila dcery vychovávat dobře, její pomoc v utajení nevěry vlastní dcery Betty jí sice nejdříve nepřišla správná, poté na ni však přistoupila. Zde si čtenář může odůvodnit chování jejích tří zhýčkaných dcer, na které měla vliv. Ten se nejvíce asi projevil na postavě dcery Betty.

Betty Butteaová byla nejmladší ze tří dcer, již v mládí byla velice smělá a nic jí nečinilo problém vyjádřit. Její postava se změní v intrikánskou krasavici, jež chtěla rozvrátit vztah Františka a Márinky pro svůj vlastní úspěch. Její zvrácený charakter zapříčiní, že i v dospělém věku nemá stálého partnera a s matkou žije u svého švagra a sestry Pauly. Zdá se, že Jirásek záporným postavám věnoval zlý osud, jelikož Betty vyhozená Thámem z domu bydlela u svých mnohých milenců, porodila syna a žila ve veliké bídě s matkou. Také Paula podvádějící svého muže zemřela nešťastná a zapříčinila smrt i Thámovi, který jejich nešťastný vztah těžce snášel a utápěl se v alkoholu.

Mladý doktor Václav Thám byl pravý vlastenec (stejně jako mnoho dalších postav, např. profesor Vydra, korektor Hýbl nebo farář Ziegler), jeho postava se na začátku příběhu jeví jako kladně se vyvíjející, díky Františkovu obdivu čtenář očekává brzkou slávu, sňatkem s Paulou však začne jen jeho dlouholeté trápení. Již ve druhém díle se mu nedaří dobře a řeší to alkoholem, nevěru své ženy dává za vinu její matce a sestře, ale jeho dobrotivá povaha mu nedovolí od Pauly odejít.

Jeho postava je velice tragická, čtenář může polemizovat o vlivu blízkosti rodiny Butteaových na osoby v jejím okolí. S velkou pravděpodobností by totiž v případě sňatku s Věkem mohla stáhnout na dno i jeho. Z Tháma se stane živoucí troska, strhávající na sebe pozornost svým vyprávěním o bídě, kterou měl. Dával tím najevo svou rezignaci, smíření se svým smutným osudem končícím u hrobu své čerstvě pohřbené ženy, kde byl pohřben po čtyřech dnech i on sám, když ho s rozervaným srdcem přemohl zápal plic. Ne příliš veselý osud měl i jeho bratr Karel, jenž zemřel ještě dříve než Václav. Stejně jako František Věk je Václav Thám jednou z nejdůležitějších postav románu.

Vedlejší hrdina, jenž se již moc nevyvine, možná i v důsledku již staršího věku, je starý Václav Žalman. Bydlí vedle prvního bydliště rodiny Věků a potají vyznává víru jednoty bratrské, za což byl často kontrolován. S Františkem měl jako s jedním z mála lidí ve svém okolí kladný vztah a zval ho i k sobě domů, než mu zabavili Bibli a on v tušení, že za to může František, na jejich rodinu zcela zanevřel. Z popisu víme, že byl vysoký, nahrbený, na téměř holé hlavě měl několik bílých vlasů a tvářil se často zachmuřeně, ale i vděčně.

O Žalmanově rodině se toho moc nedozvíme, známá je nám pouze informace, že má syna, jenž se dlouho nevrací z vojny a ani do jeho návratu nejsou vkládány veliké naděje. Jiné rodinné příslušníky nám odkryje až nápis na jeho knize, kde jsou vypsání její předchozí majitelé, jako např. Jan, Anna nebo nynější Václav.

Mezi další vedlejší postavy patří lidé z pražského prostředí, rytmistr Hanold, Lory Hanoldová, doktor Srnka, lékař Held, páter Vrba, rychtář Vavák, rodina Maternova, kuchař Ceypek a vlastenec Šedivý. Všechny tyto postavy spojuje Praha a většinu také vlastenectví a přátelské pouto. Oproti *Skalákům* mají i tyto vedlejší postavy své vlastní zajímavé příběhy, které jsou často vzájemně propletené (např. doktor Held léčil matku Butteaovou, pátera Vrba, nebo kuchaře Ceypka).

Postava rytmistra Hanolda je v mnohém podobná Paule Butteaové. Stejně jako ona se vášnivě zamiluje, založí rodinu a vztah pošpiní nevěrou, navíc veřejnou. Rozdílný zde byl počátek jejich vztahu, kdy si pro Lory přála její teta baronka Skronská muže vznešeného a bohatého a zamezila tím vztahu Lory a doktora Helda. Po odhalení nevěry svého muže odešla Lory z Prahy, kde bydlela v domě, jenž obýval i Held. Čtenář se však šťastného konce nedočkal, neboť se k svému nemilovanému muži vrátila za účelem založení rodiny, ve které již nikdy nebyla šťastná. Jirásek se již zabýval složitými vztahy už i u těchto vedlejších postav, což přidává celé pentalogii na kvalitě.

V Praze se setkáme také s doktorem Srnkou, vlasteneckých podivínem, jenž sedával vždy stranou od ostatních a byl málomluvný. Jeho mluva je ozvláštněna německými nebo vulgárními výrazy. K lidem byl ironický a jízlivý, jinak se pyšnil velikou sbírkou knih a vzděláním. V dnešní době bychom ho nazvali navenek nenápadným rebellem, jenž zastával podobné názory jako Věkův syn Václav, ke kterému se ještě v rozboru dostaneme.

Důležitým je pro příběh také doktor Held, zprvu student medicíny, jejíž studia dokončil ve třetím díle. Stejně jako další postavy měl kladný vztah k hudbě a byl dobrácké povahy (poskytl finanční pomoc a doporučení do práce Václavu Věkovi).

S ostatními hrdiny ho spojovalo jak Jiráskovo oblíbené vlastenectví, tak jeho povolání doktora, kdy se staral např. o matku Butteaovou, s níž strávil její poslední chvíle na tomto světě (stejně jako s kuchařem Ceypkem). Dobrotivá povaha mu nezajistila život po boku Lory, jak by si jistě mnohý čtenář přál. Byť k němu cítila city stejné jako on k ní, životní cesty se jim nesešly.

Další postavou, od které se odvíjí osudy dalších, je milčický rychtář Vavák. Další z vlastenců, díky kterému se hledá strýček posledního ženského potomka rodiny Maternů, šlechticů z Květnic. Tím potomkem je Rezinka Maternová. Její strýček žil se starým kuchařem Ceypkem a byl spíše samotářské povahy. Když byl nalezen, svou neteř přijal, ale nelíbila se mu její nevznešenost. Rezinka se proto musela naučit němčině a vznešenému chování, s čímž jí pomáhal mladý vlastenec Šedivý, který se do ní zamiloval. Ani tato láska však nekončí šťastně, Rezinka se totiž na popud strýčka musela odstěhovat k jinému příbuznému a na Šedivého si za nějaký čas ani nevzpomněla.

S kuchařem Ceypkem, jenž měl zálibu v hudbě jako spousta jiných postav, byl v dobrém přátelském vztahu i páter Vrba. Po smrti Materny se k sobě sestěhovali a notovali si ve stejných názorech na politické dění. Oba umírali v bídě, po státním bankrotu zemřel nejdříve páter Vrba, poté i kuchař Ceypek. Nutno zmínit také faráře Zieglera, literárně činného vlastence, jenž tak rád četl díla Polákova. Když je na začátku románu napsáno, že se čtenář dozví o druhém jménu Františka Věka téměř na samém konci, zapříčiní to právě Ziegler. Pro své nadšení z vlastenectví přemluví Františka a jeho syna Václava, aby se stejně jako Milota Zdirad Polák nechali pokřtít druhým křestním jménem české povahy. Sám si vybral jméno Liboslav, Františkovi navrhl jméno Ladislav (lad – vyjadřující lásku k hudbě) a Václavovi pro změnu Vlastimil (protože má rád vlast). Tento čin měl odkazovat k velmi často zmiňovanému vlastenectví.

Postava Václava Věka, Františkova syna, je zařazena na konec rozboru postav tohoto díla, jelikož spolu s vlastencem Hýblem zakončuje celou pentalogii. Václav byl jako malý chlapec ve škole často kárán za neznalost německého jazyka, z toho důvodu se mu ostatní žáci i posmívali. Po hodinách doučování získal lepší znalosti a vztah s učiteli se také vylepšil.

Během svého života nikdy netrpěl nesnesitelnou nouzí, žil klidně a s nadějí v lepší zítřky. V době krize mu vždy někdo finančně vypomohl, vystudoval tedy práva a díky doporučení měl i mnohé pracovní příležitosti. Byl dobře vychovaný, což mu často

otevřelo mnohé dveře. U advokátů se stal písařem, často navštěvoval hostinec Na rychtě, kde se setkával se stejně smýšlejícími lidmi (vlastenci). Zajímal se také o literaturu a divadlo, po dlouhém úsilí se mu spolu s ostatními přáteli povedlo vrátit do divadel český jazyk. Do všeho se pouštěl s vervou a naplno, s radostí navštěvoval všelijaké společenské události.

S láskou to neměl lehké. V domě, kde bydlel, se seznámil s Jetty, to byla dcera vdovy Lorencové, stále však mladé, svěží a rozohněné. Ta byla ke své neteři velice příkrá. Jetty Lorencová měla velikou zálibu ve čtení knih, hlavně romantických novel. Václav se k ní choval velice hezky a jemně, proto se do něj zamilovala svou vřelou láskou, stejnou měrou však byla žárlivá. Vztah jim překazila teta Jetty, která Václavovi projevovala přehnanou náklonnost a snažila se ho svést. To Jetty natolik ranilo, že o několik dní později žalem zemřela. Václav byl nešťastný a pomluvený, proto se z domu odstěhoval.

Další jeho nenaplněnou láskou byla Katinka, přímá, hezká a vzdělaná dívka, jež si však nakonec vzala jiného muže, což Václava velmi ranilo a po dlouhou dobu trápilo. Často na ni vzpomínal a při možných příležitostech chodil marně kolem jejího domu, aby měl možnost ji znovu zahlédnout. Pro své dobré vychování a vděčnost vůči své rodině, se k sobě v závěru díla chystá při nástupu do nového povolání vzít svého otce, aby si na stará kolena polepšil. Tam se naposledy dočteme o Františkovi, již jako o starém muži, jemuž se po státním bankrotu finančně nedaří dobře, ale víme, že je zdravý a bude o něj dobře postaráno.

Stejně jako předchozí rozebírané dílo, i *F. L. Věk* končí velice nadějně. Co se postav týče, již nejsou tolik ploché a ženské postavy jsou podrobněji vykresleny. V celé pentalogii je zastoupeno mnoho příběhů, dle názvu se dá očekávat historie jedné osoby, dozvíme se však osudy nespočtu lidí, které spolu zdánlivě nesouvisí. Opak je však pravdou, Jirásek velice mistrně svedl osudy dohromady a dotvořil tím obraz doby z nejrůznějších typů hrdinů, jaké mohl pro své dílo vybrat.

2.3 Temno – literární postavy

V příběhu o rozporech v náboženství a trestání za vyznávání jiného než je povolené vystupuje opět veliké množství postav. Jednou z těch hlavních je myslivec Machovec. Zjistíme, že se svou již rok zesnulou ženou vychovávali syna Tomáše a dceru Helenku v českobratrské víře, jež byla přísně zakázána a její vyznavači byli

stíhání jako kacíři. Se svými dětmi bydlel v panství na Skalce, kde byl neustále kontrolován správcem Čermákem.

Myslivcova postava je důležitá hlavně na začátku a na konci příběhu, jindy se o ní autor zmiňuje jen ve vzpomínkách ostatních hrdinů. Machovec pečlivě utajuje svou víru a dochází do kostela, aby se ochránil před stíháním. Neustálé skrývání a strach z odhalení na něj však působí natolik, že se cítí nesvobodný, ukřivděný a pod neustálým tlakem. Ten se zvýší s očekávaným příjezdem jezuitů, což Machovce dožene k útěku.

Aby ochránil své milované děti, napíše dopis vysvětlující jejich nevědomost o celém jeho plánu utéct ze země. Čtenář by Machovcovi mohl zazlívát, že své děti opustil. V průběhu děje se ale dozvíme, že by se jim všem třem nepodařilo přejít přes hranice, a proto je jednodušší, když uteče nejdříve otec a poté se pro děti vrátí. Ukazuje to tedy na myslivcův rozumný a zodpovědný charakter. Machovcova postava je nám během vyprávění vcelku často připomínána, proto také víme, že v cizině neustále vzpomíná jak na Tomáše, tak na Helenku a těší se, až je oba uvidí.

V díle jsou velmi kontrastní postavy, oproti dobrotivému Machovcovi je správce panství na Skalce, Matěj Čermák, zosobněním podlosti. Nejen pro myslivcovu rodinu, ale i pro dřívější obyvatele panství, se stal nevrlym společníkem. Zjistíme např., že v minulosti vyrážel ostatním dýmky od úst, nechtěl do panství pouštět cizí lidi (obchodníky, žebráky, krajkáře), na ostatní žaloval a ve svém životě téměř nikomu nevěřil.

Obzvlášť pečlivě sleduje právě myslivcovu rodinu, jelikož ji podezírá z příklonu ke špatné víře. Z toho důvodu na ně posílá různé kontroly a sleduje každý jejich krok, tudíž si později všimne, že rodina nedodržuje půst a na noc zavírá okenice, což Čermáka ještě více podnítl k sledování každého jejího pohybu. Když pak jezuité u Machovců doma najdou zapovězené knihy, je na jednu stranu zděšen, že je někdo schopný uznávat jiné náboženství, na druhou má však jeho zlá povaha radost.

Další postava, Machovcův syn Tomáš má stejně jako jeho otec rád myslivost. Seznámíme se s ním, když je mu 16 let. Po otcově nečekaném útěku je s ním a s jeho sestrou Helenkou zle zacházeno, žijí v nejistotě a bojí se budoucnosti. Tomáš také přijde o svou velikou zálibu, myslivost. Se sestrou je pojí silné pouto, i přesto jsou však rozděleni a Tomáš je poslán do Prahy k Březinovi, kde se stará o jeho vinice. Po obvinění, že je synem kacíře, se náhodou setká s jinými lidmi vyznávajícími stejnou víru a tajně se s nimi schází. O své víře nepochybuje a netrpělivě vyčkává na otce, až pro něj a Helenku přijde a odvede je do bezpečí.

Co se charakteru týče, je Tomáš bezpochyby zásadový mladý muž, snažící se chránit svou sestru od katolické víry. Bezmezně důvěřuje svému otci, prokazuje zde tedy časté pevné rodinné pouto, které se v Jiráskových dílech objevuje. Jeho postava však podlehne pokušení v momentu úniku za otcem do Žitavy, kdy si v lese chce zatroubit na roh. Tím na sebe strhne nechtěnou pozornost a bez povšimnutí ztratí kacířskou knihu, kvůli které přijdou již podruhé na myslivce Svobodu. Ten je tím pádem odsouzen k trestu smrti za porušení přísahy, kterou po prvním porušení složil.

Zajímavý moment nastane ještě před jeho útekem do Žitavy, kdy svou sestru nazve řimankou, která ve víře zradila svou rodinu. V tu chvíli propůjčil Jirásek oběma postavám mnoho emocí. Nejen pocit zrady, jež cítí Tomáš, ale také pocit lítosti a trápení ze strany Helenky, která si svým činem zůstat v Praze není stoprocentně jistá, vidí ale svého bratra odcházet a slyší jeho nemilosrdná slova.

Helenka je jednou z nejdůležitějších postav, zpočátku pracuje u paní Polestiny, poté je jako kacířské dítě vyhnána do Prahy. Stejně jako Tomáš trpí kvůli otci, jenž prchl do Žitavy, aby se vyhnul stíhání jezuity. Tomášova sestra však není tolik pevné povahy jako její příbuzní. Dostane se do Březinova panství, kde vypomáhá nejdříve staré paní Lerchové, poté Březinově ženě. Ta si Helenku pro její povahu oblíbí a snaží se ji převychovat do katolické víry. Zprvu se jí to nedaří, později však již myslivcova dcera váhá a nakonec se díky lásce k mladému Březinovi dostane na scestí, když se neumí rozhodnout mezi láskou k otci a láskou k Jiřímu.

Podle popisu vzhledu Helenky víme, že nevypadá jako selské děvče, nýbrž jako městská statná dívka s krásnými očima. Kromě toho, že chodí hezky nastrojená, je také vtipná. Charakterově jde o kladnou postavu, jak Jirásek píše, hledající spíše štěstí než pravdu. Tím se liší od svého otce a bratra, kteří touží po spravedlnosti.

Pro celé dílo je stěžejní milostný vztah Helenky a Jiříka. Jak popsal A. Novák (viz teoretická část), jejich láska v podání Jiráskova je velice něžná a vyvíjí se postupně. Oba jsou si vědomi nepřízně osudu, který je pro jejich víru od sebe dělí. I přes to všechno se do sebe čistou láskou zamilují, byť jsou nuceni to skrývat. Než se čtenář dočká přímého vyjádření citů, dočítá se vcelku často o vnitřních pocitech obou jednotlivců pomocí jejich myšlenek.

Zde je tedy znát již výrazný posun od prvního zkoumaného díla. Láska postav není založená na romantických činech, kdy např. ve *Skalácích* Jiřík Lidušku zachránil před knížetem jako statečný hrdina, ale je zde kladen důraz na realistický popis, na

vyjádření citů ne činy, ale seznámením čtenáře s myšlenkovými pochody zamilovaných postav.

Helenka své štěstí nakonec naplní jen z poloviny, jinak ani kvůli rozdílné víře nelze. Po náhodném setkání s otcem si spolu smluví místo a čas, poté společně odjedou do Žitavy za Tomášem. Ani za hranicemi však mladá slečna na svou lásku nezapomene a celý příběh je uzavřen velmi nečekaně, když zjistí o Jiříkově novém povolání kněze.

Jiřík Březina, syn starého Březiny, přišel o matku a ke své nové maceše hledal cestu až do velké svatby, kde poznal její zájem o jeho osobu a společnou zálibu v hudbě. Nakonec to byla právě ona, kdo mu dokázal poskytnout slova útěchy. Březinův syn je zapřísáhlý katolík, stejně jako celá jeho rodina. Studuje filosofii, rád čte a hraje na housle (zde můžeme opět vidět oblibu v hudbě, stejně jako ve *Skalácích* a *F. L. Věkovi*). Je štíhlé, drobné postavy, jemných rysů a přibližně stejného věku jako Machovcův Tomáš.

Dnes bychom řekli, že je spíše introvert. Nevyhledává hlučnou společnost, proto i svatba jeho otce pro něj byla utrpením, ze kterého se snažil vymanit pomocí útěku k babičce, kde hledal slova útěchy. Babička pro něj je velmi důležitá osoba, nahrazuje mu ze začátku matku a může se jí svěřovat s různými starostmi (až na pozdější lásku ke kacířské poddané).

Ve vztahu k Helence se cítí stejně jako ona k němu, avšak z jeho strany je nesmírně důležitá katolická víra. Cítí, že Helenka, dcera kacíře, není ideální jako objekt jeho zájmu a že by mu od rodiny nebylo tuze přáno se s ní více vídat, proto se nesevří ani babičce. Až když ho babička spatří stát v zahradě s Helenkou ruku v ruce, změní se jeho nereálná naděje v dlouhé trápení z odloučení a nemožnosti situaci ovlivnit. Jelikož nechal Jirásek konec takřka otevřený a plný nadějí, může si čtenář představit situace, kdy si tento pár např. vyměnil nějaký dopis nebo že se ještě někdy oba setkali.

Poslední komunikací je ve skutečnosti jen obrázek se vzkazem, který Helenka Jiříkovi potají vložila za okno. Zajímavé je porovnat první a poslední setkání tohoto páru. Když Jiřík vidí dívku poprvé, nahlíží na ni jako na „tu kacířku“, o níž se všude mluví a snaží se jí vyhnout. Poslední setkání proběhne, aniž by o něm chlapec věděl. Přesto si zpětně dokáže vybavit vzlyk, jenž se ozýval z vinice a patřil právě Helence, když jej potají pozorovala. Na tento moment později také vzpomíná a překrásným realistickým popisem Jiříkových pocitů čtenář nabude dojmu, jako by Helenka na místě opravdu byla i v této chvíli kdy se na ni obrací Jiříkovy myšlenky.

Z románu se dozvíme také o touze Jiřikovy babičky, aby se stal knězem. Již jako malý musel chodit převlečený za mnicha a jeho sestra za jeptišku. Naléhal na něj i otec, o to více, když se přišlo na náklonnost jeho syna k mladé kacířce. Jiřík tedy neměl jiného východiska, než se doopravdy knězem stát, což se doneslo až k Helence. Byť ji to působilo těžkosti na srdci, menším uklidněním pro ni bylo, když zjistila, že se nestal jezuitským, nýbrž světským knězem. Oba hrdinové své štěstí v lásce nenašli, kvůli době, ve které žili a kvůli rozporům ve víře, kterými je propleteno celé dílo.

Další postavou v *Temnu* je regent Lhotský z panství na Skalce, kde žije s Polexinou Mladotvnou. Stejně jako Machovec a jeho syn Tomáš má zálibu v myslivosti, proto spolu všichni pořádají honitby. Mimo myslivosti také velice rád vypráví různé příběhy, i přes svůj věk je tom velmi čiperný a čilý pán. Lhotský je zchudlým šlechticem starého rodu, postarším mládencem malé postavy a kulatých tváří. S lidmi na Skalce má velmi dobré vztahy, hlavně s Machovcem a jeho rodinou (po odvedení dětí do Prahy se za ně přimlouvá, aby mohly chodit více ven a méně pracovat), stejně jako mnoho obyvatel panství si ale nerozumí s Čermákem.

Jeho příbuzná Polexina Mladotvna, jejíž rod je v díle vcelku podrobně rozepsán, je bohobojná starší žena, u níž zprvu pracuje Helenka. Po Machovcově útěku je na ni však zlá a nechce ji u sebe, jelikož pro ni jako pro velice pobožnou ženu Helenka představuje hrůznou kacířku. Zajímavý je vstup silnější, statné Polexiny do děje, kdy je představována v kontrastu právě s mladou štíhlou Helenkou. Jinak je popisována jako klidná žena, která se zajímá hlavně o hospodářství, do zahrady chodí převážně jen když zraje ovoce a v zimě po večerech často čte katolické knihy.

S Lhotským vychází velmi dobře, líbí se jí totiž jeho vyprávění a dárky, které jí vozí z cest. S kým však příliš ne vychází, je žena jejího synovce, paní Mladotka. Ta by totiž nejradši nechala zbourat celé panství a postavila místo něj nové, moderní. To se Polexině nezamlouvá, jelikož panství dříve patřilo jejímu nejstaršímu bratrovi, jehož syn ji u sebe nyní nechává bydlet, a proto k němu má určitý vztah, větší než Mladotka hledící jen na módní trendy.

Další postavou románu je Filip Sameček, padesátiletý komorník, stále svobodný starý mládenec. Je spojován se svým přítelem Ignácem Filečkem, s nímž se schází v hostinci a řeší společně aktuální dění v Praze. Zajímavé je, že jim Jirásek dal téměř totožnou podobu, byť nejsou příbuzní. Oba jsou si podobní jak charakterem, tak vzhledem, dokonce i jména jsou téměř identická. Nejen díky obličejí s nízkým čelem

a dlouhým nosem s bambulí na konci, ale i celkovým působením si o nich mnoho lidí myslí, že jsou si navzájem bratry.

Sameček s Filečkem jsou postavami vedlejšími, které se v ději objevují vždy po nějaké události. Čtenáři díky svému vyprávění pomáhají uplynulé události utříbit a shrnout. Vše se povětšinou odehrává v hostinci, kde mají svůj oblíbený stůl, jenž je příhodně nazýván stolem „blíženců“. Mezi další zákazníky místní krčmy patří Florián Mariánek, také svobodný muž, jenž po smrti ženy zkrachoval se svým obchodem. Spolu se Samečkem a Filečkem je v románu kladnou postavou.

Další vedlejší postavou je František Hubátius, přítel Jiříka Březiny, jenž na něj měl dobrý vliv (Jiřík se díky němu zlepšil v latině). František bydlel vedle deklamátora Svobody, spolu s Jiříkem se všichni tři setkávali a četli knihy nebo hráli a zpívali. Svoboda měl také bratra, jenž vyznával českobratrskou víru a při útěku Tomáše Machovce, kterého u sebe spolu s otcem ukrýval, k sobě vzal Tomášovu v lese ztracenou kacířskou knihu. Jelikož na něj přišli, odsoudili ho k trestu smrti, viz výše. Deklamátor bydlící vedle Hubátia je po smrti svého bratra velice zkroutěn a umírá na infarkt zanedlouho po něm.

Hrdinou, jehož poznáme podle bradavice na pravém víčku, je šířitel nekatolických knih Vostrý. Byť jde opět o postavu vedlejší, má pro příběh rodiny Machovců veliký význam. On je totiž tím poslem, který dojde pro Tomáše a zavede ho k otci. Po celou dobu při této ústřední rodině stojí a nedá na ni dopustit. Svou identitu skrývá, jednou přichází jako krajkář, poté jako hodinář, ale i tak je neustále v podezření jezuitů.

Mezi jezuitu, pro čtenáře záporné postavy, patří hlavně kněz Koniáš spolu s páterem Mateřovským. Ti jsou pro českobratrské vyznavače silící hrozbou, jelikož se je snaží vymýtit a změnit jim víru. Právě i jejich příchod do Dobrušky zapříčinil útěk Machovcovy rodiny. V příběhu je tedy každý jezuita postava záporná, což by se ale dalo vyvrátit podle víry, ke které se každý jednotlivý čtenář přiklání. Možná právě kvůli tomuto vyobrazení postav českobratrské víry (které utlačovali zastánci víry křesťanské), jako postav kladných, je některými kritiky Jirásek nazýván jako antikřesťanský spisovatel.

ZÁVĚR

Díky podrobnějšímu poznání Jiráskova života, jenž z velké části ovlivnil i jeho tvorbu, je možné uvědomit si provázanost literárních postav s autorovým charakterem. Většina postav je totiž kladných, až na několik výjimek jako např. kníže Piccolomini ve Skalácích, císař spolu s vládou rušící kláštery v F. L. Věkovi nebo správce Čermák v Temnu. Od počátků tvorby (myšleno jest konkrétně od prvního většího prozaického díla – Skaláků) můžeme zaznamenat vývoj postav hlavně z literárněhistorického pohledu. Ve Skalácích je upřednostněn děj před popisem, v F. L. Věkovi a Temnu už je znatelný všudypřítomný popis. Postavy již nejsou pouhými zprostředkovateli děje, najdeme u nich množství vnitřních monologů vyjadřujících jejich pocity, představy a názory.

Dalším ukazatelem pro vývoj od romantických tendencí k realistickým je vstup postav do děje obestřený tajemstvím. Ve Skalácích se také např. setkáváme s tajemnými postavami, často se jedná o tuláky (Jiřík se také stane tulákem, navíc předstírá bláznovství) nebo nešťastné jedince bloudící krajem (rodiny zasažené robotou, vyhoštěné ze svých statků). V pozdějších dílech se s tím setkáme v omezené míře a postavy jsou navíc voleny ze všech sociálních vrstev a celkově jsou více různorodé.

Zajímavá je také tendence u ženských postav. Zpočátku jsou do příběhu zasazeny spíše jako odosobněné narativní entity sloužící k dokreslení dobového koloritu, později se stanou plnohodnotnějšími hlavně díky posunu od plochého pojetí k plastickému. Jako příklad lze porovnat Marii Skalákovou a Polexinu Mladotovnu, kdy jsou obě postavami vedlejšími, Polexinina je však již mnohem propracovanější a realističtější. Ve Skalácích je propracovanější ženskou postavou pouze Liduška Bartoňová, s jejím charakterem je však nezbytné se seznámit z důvodu, že se jedná o jednu z hlavních postav a stane se tak nikoliv díky důkladnému popisu pomocí vnitřních monologů, ale díky situacím do kterých se během děje tato postava dostane.

Od přelomu století se v Jiráskově pojetí literárních postav objevuje také určitý vývoj charakterní. Hrdinové se mění v důsledku situací, do kterých se dostanou a na něž musí reagovat. Např. František Věk je donucen vést otcův obchod, což se mu ze začátku příčí, ale později se tím živí a na obchodě mu záleží. Helenka Machovcová se zase nechá ovlivnit tlakem okolí a láskou ke katolicky zaměřenému Jiříkovi Březinovi, což pro ni znamená rozhodování mezi láskou a rodinou. Jirásek postavy staví do nelehkých situací, tím si nechává prostor pro pestřejší popis charakteru.

Postavy v Jiráskově díle fungují jako volně aplikovatelný celek, hrdinů stejných typů jakými jsou Jiří Skalák, František Věk nebo Tomáš Machovec se totiž ve skutečnosti vyskytovalo v příslušných dobách nesčetné množství. Právě tato aplikovatelnost na kohokoliv žijícího v té době, výběr osobností, jež se nevzdaly, bránily se útlaku a vyjadřovaly dobovou situaci, přidává Jiráskovu dílu na hodnotě. Není pochyb, že již v začátcích tvorby byly Jiráskovy literární postavy, často inspirované skutečnými osobnostmi, na dobré úrovni. Během čtyřiceti let, kterými se zabývá tato bakalářská práce, je vývoj pojetí literárních postav v rámci tvorby Aloise Jiráska velmi znatelný. Proto může být díky této vysoké kvalitě považován za opravdového mistra drobné prózy a historických románů.

BIBLIOGRAFIE

Primární literatura

- JIRÁSEK, Alois. *Skaláci: historický obraz z druhé polovice XVIII. století*. Praha: Melantrich, 1950, 274 s.
- JIRÁSEK, Alois. *F. L. Věk: Obraz z dob našeho národního probuzení. I*. Praha: Orbis, 1951, 267 s.
- JIRÁSEK, Alois. *F. L. Věk: Obraz z dob našeho národního probuzení. II*. Praha: Orbis, 1951, 408 s.
- JIRÁSEK, Alois. *F. L. Věk: Obraz z dob našeho národního probuzení. III*. Praha: Orbis, 1951, 521 s.
- JIRÁSEK, Alois. *F. L. Věk: Obraz z dob našeho národního probuzení. IV*. Praha: Orbis, 1951, 484 s.
- JIRÁSEK, Alois. *F. L. Věk: Obraz z dob našeho národního probuzení. V*. Praha: Orbis, 1951, 552 s.
- JIRÁSEK, Alois. *Temno*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1953, 660 s.

Sekundární literatura

Knižní publikace a sborníky

- BALAJKA, Bohuš. *Přehledné dějiny literatury 1*. 1. vyd. Praha: SPN, 1970.
- *Dějiny v českém krásném písemnictví: sborník příspěvků z literárněhistorické konference ke 150. výročí narození Aloise Jiráska : Hronov 4.-5. září 2001*. Praha: Společnost Aloise Jiráska, 2002, 175 s. ISBN 80-238-8969-9.
- FOŘT, Bohumil. *Literární postava: vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2008, 111 s. Theoretica, 2. sv. ISBN 978-808-5778-618.

- HÝSEK, Miloslav. *Alois Jirásek*. V Praze: Péčí Ministerstva školství a národní osvěty ve Státním nakl., 1921, 30 p.
- JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Alois Jirásek*. Praha: Melantrich, 1987.
- JŮZL, Miloš a Dušan PROKOP. *Úvod do estetiky: předmět a metody, dějiny, systém estetických kategorií a pojmů*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1989, 427 s. Pyramida (Panorama). ISBN 80-7038-051-9.
- KUBÍČEK, Tomáš. *Vypravěč: kategorie narativní analýzy*. Vyd. 1. Brno: Host, 2007, 240 s. Studium (Host). ISBN 978-80-7294-215-2.
- LAICHTER, Josef. *Uměním k životu*. V Praze: J. Laichter, 1946, 322 p.
- *Lexikon teorie literatury a kultury: koncepce / osobnosti / základní pojmy*. 1. vyd. Editor Ansgar Nünning, Jiří Trávníček, Jiří Holý. Brno: Host, 2006, 912 s. ISBN 80-729-4170-4.
- NOVÁK, Arne. *Zvony domova: Myšlenky a spisovatelé: dvě knihy studií a podobizen*. Praha: Novina, 1940, 371 s.
- POLÁK, Josef. *Česká literatura 19. století*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, 308 s. Učebnice pro vysoké školy. ISBN 80-042-3906-
- PYTLÍK, Radko. *Sedmkrát o próze*. 1. vyd. Praha: Čs. spis., 1978, 167, [4] p.
- SCHOLLES, Robert E a Robert L KELLOGG. *Povaha vyprávění*. Vyd. 1. Překlad Marek Sečkař. Brno: Host, 2002, 328 s. Teoretická knihovna, sv. 2. ISBN 80-729-4069-4.
- ŠALDA, F. *Šaldův slovník naučný: výběr z hesel F.X. Šaldy v Ottově slovníku naučném*. Vyd. 1. Editor Milan Blahynka, Kateřina Blahynková. Praha: Československý spisovatel, 1986, 353 s.
- TUČEK, Alois. *Alois Jirásek: Kapitoly literárně kritické*. 1. vyd. Praha: Hejda a Tuček, 1901.
- VOBORNÍK, Jan. *Alois Jirásek: jeho umělecká činnost, význam a hodnota díla*. V Praze: Nakl. J. Otty, 1901, 118 p.

- VORLÍČKOVÁ, Marie. *Tou cestou jsem šel: nástin životopisu Aloise Jiráska*. Praha: Společnost Aloise Jiráska, 1995, 245 s. Sborník Společnosti Aloise Jiráska. ISBN 80-901-7168-0.
- VORLÍČKOVÁ, Marie. *Tou cestou jsem šel: nástin životopisu Aloise Jiráska*. Praha: Společnost Aloise Jiráska, 1996, Sborník Společnosti Aloise Jiráska. ISBN 80-902107-2-4.
- VORLÍČKOVÁ, Marie. *Tou cestou jsem šel: nástin životopisu Aloise Jiráska*. Praha: Společnost Aloise Jiráska, 1998, 245 s. Sborník Společnosti Aloise Jiráska, 3. ISBN 80-861-1712-X.

Novinové články

- JAKUBEC, J. Jiráskova bellterie historická. Lumír. 15. 12. 1905, str. 79.
- K novému vydání Jiráskových Skaláků. Literární noviny. 17. 5. 1952.
- NEJEDLÝ, Z. Alois Jirásek: Skaláci. Lumír. 22. 7. 1901.
- NEJEDLÝ, Z. Alois Jirásek: Skaláci. Lidové noviny. 22. 7. 1952.
- Umění, věda a školství. Čas. 6. 1. 1894.
- Umění, věda a školství. Čas. 13. 1. 1894.
- NEJEDLÝ, Z. Kulturní neděle. Lidové noviny. 12. 10. 1951.
- NEJEDLÝ, Z. Alois Jirásek: F. L. Věk. Lidové noviny. 13. 1. 1951.
- SEKANINA, F. Příloha k č. 276. Národní politika. 6. 10. 1907.

PŘÍLOHY

Příloha č. I - Seznam děl Aloise Jiráska

- Ančár
- Balada z rokoka
- Bataraška
- Bitva na Žižkově
- Boží bojovníci
- Bratrstvo I., II., III.
- Cestou
- Čechy hrdinské
- Černá hodinka
- České chalupy a stará stavení městská
- Divous
- Divý rod
- Do Němec
- Domov
- Dvorský
- Ejhle, člověk
- Emigrant
- Epilog. Básně z mládí a povídky
- F. L. Věk I., II., III., IV., V.
- Felice Tankredo
- Filozofská historie
- Gero
- Hory Orlické, Stěny
- Host
- Husaři
- Husitský král I., II.
- Jan Hus

- Jan Roháč
- Jan Žižka
- Jiskry v popeli
- Kolébka
- Konec a počátek
- Kozák a Turek a jiné povídky
- Lucerna
- M. D. Rettigová
- Má drahá holubičko snívá!
- Maloměstské historie
- Markytánka
- Maryla
- Mezi proudy I., II., III.
- Mikuláš
- Milé
- Mudrcové
- Na dvoře vévodském
- Na formance
- Na hranicích
- Na Chlumku
- Na Krvavém kameni
- Na Ostrově
- Na přípřeži
- Na staré poště
- Nevolnice
- Neznámému bohu
- O kamnech
- O lovu
- O staročeské kuchyni
- Obětovaný
- Oběť a pokání (Ztracenci)
- Obnovit paměť minulých dnů
- Osamělé soumraky

- Otec
- Pan Johanes
- Pandurek
- Po letech
- Povídky a novely
- Povídky z hor
- Pro statek otců (Poklad)
- Proti všem
- Prutovský
- Před bitvou
- Předehra
- Při exekuci
- Psohlavci
- Ráj světa
- Rozmarinka
- Rudý květ
- Růžový palouček
- Samota
- Skaláci
- Skály
- Slavný den
- Sobota
- Sousedé
- Staré pověsti české
- Starosvětské obrázky
- Stíny
- Stromy
- Štěp mladý
- Temno
- Teplice
- Turečkové
- U domácího prahu (U rodného prahu)
- U nás I., II., III., IV.
- U rakve dělníkovy

- U rytířů
- Učitelský
- V boji
- V bouři
- V cizích službách
- V nouzi
- V pekle
- V sousedství
- V temnu
- Viktora
- Vojenské povídky
- Vojnarka
- Voltížér Pecivál
- Z bouřlivých dob I., II.
- Z Čech až na konec světa
- Z dob utrpení
- Z mých pamětí I., II.
- Z nedávna
- Z osmnáctého století
- Z výletu do Prus
- Zahořanský hon
- Záliš
- Zapadly lesy do sněhu
- Zámecký hejtman
- Zátíší
- Ze zápisníku českého tovaryše
- Ze zlatého věku v Čechách
- Zemanka
- Zkouška
- Zlaté srdce
- Žena podloudníková⁶⁶

---

⁶⁶ JANÁČKOVÁ, J. 1987 (str. 575-578)